

Дара
Корній

Зірка для тебе

від лауреата конкурсу
«КОРОНАЦІЯ СЛОВА»

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

Дара Корній Зірка для тебе

OCR Busya

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=7320951

*Дара Корній «Зірка для тебе». Роман. Літературно-художнє видання: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»; Харків; 2013
ISBN 978-966-14-5792-7*

Анотація

Вона – Зоряна, Зірка. Він – Сергій, Лічозір. Ці двоє дивні, і вони не могли не зустрітися, хай навіть ця зустріч принесла обом страждання. Історія їхнього кохання почалась як чудесне визволення зі світу самотності, страху та гріха. Ці двоє пізнали божественну радість і єднання душ. Але невдовзі настануть часи туги, і вони мають подолати їх любов'ю, якої ще не було: ось вона, беріть, володійте, ця зірка – для вас.

Содержание

Пульс у твоїх руках	4
Оповідка перша	6
Зірка	6
1. «Місячна соната»	7
2. Соломинка	11
3. Арсен	17
4. Бабуня Ніна	21
5. Не вкради	26
6. Пані Войцеховська	30
7. Професор Осмомислов	34
Кінець ознайомительного фрагмента.	35

Дара Корній Зірка для тебе

Пульс у твоїх руках

Можливо, ця книжка не потребує передмови. Здається, розказана Дарою Корній історія була завжди, зроду-віку, відколи люди бачать зорі, а зорі – людей. «Зірка для тебе» відкриватиме багато «можна» і зніматиме чимало «могло б».

Цієї книги не могло не бути, як не могло не бути зірок і тих, хто їх рахує, кохання й тих, кого воно знаходить, вічності й тих, для кого в ній приготоване місце. Наче «Місячну сонату», наче пульс музики, «Зірку...» мусили віднайти. Утім, цього роману могло б і не бути, якби авторка обрала коло стандартних тем. Та ані тем, ані уяви письменниці не забракло, тому сподівання шанувальників вона, ймовірно, перевершить.

Ця книжка не потребує додаткової реклами. Як у давнину найцінніша інформація передавалася з уст до уст, так історія кохання Сергія і Зоряни, астронома-сироти і поетки-повії, прямуватиме світом від людини до людини, від серця до серця. Добрі ангели і брудні помисли, згубна пристрасть і фатальна помилка, слова, що не тільки зцілюють, але й утримують від непоправного, занедбані стежки і квітучі сади в оптимальній пропорції посіяні на сторінках роману.

Цю книжку можна взяти з собою в подорож чи до пологового будинку, подарувати другові й ворогові. Здається, її можна їсти замість хліба і напувати нею спраглу дива душу. Чи не тому, що народжена вона від двох стихій – прозової і поетичної, на кордоні талантів Дари Корній і поетеси Люби Долик – шляхетних львів'янок, які промовляють універсальною мовою любові.

«Якщо зорі запалюють, отже, це комусь потрібно» – заяложена фраза знову набуває змісту. Насправді зорі були, є і будуть завжди, та лише тим, кому це дійсно конче потрібно, вони відкривають свої таємниці. Під «Зіркою для тебе» варто мріяти про кохання – міцне, щасливе, штивне, яке живе хай там що – плітки, стереотипи, підступи й навіть смерть...

У цій книзі є все, що має бути в класичному романі. Ціла галерея образів: він і вона, Сергій і Зоряна – знедолені герої, які зберегли людяність у нелюдських випробуваннях. Його друг Арсен та її подруга Лерка, бабуня і тітка, чуйний професор і добросерда прибиральниця... Є в романі загадки імен, секрети вчинків і велика таємниця народження. Тут багато мандрів у просторі й часі, справедливості і кривда, вузькі стежки й розкішні сади. Є буття і небуття. Єдине, чого немає, – фальші, натомість є правда, власне, «Зірка для тебе» – це і є правда, гірка і чиста, про нас усіх, про кожного. Настояна на гріхах і спокутах, витримана десятиліттями у потаємних шафах, вона нарешті вивільнилася.

Беручи до рук «Зірку для тебе», знайте, що цей п'яний літературний напій, цей фешенебельний готель драматичних людських долі насправді має категорію «п'ять зірок». Вона – зоря, і вона у ваших руках.

Ольга Хвостова

*Рідній матусі присвячую цю книгу.
Материнська любов завжди береже нас, вона ніколи не зраджує,
вона просто Є і тримає на своїх тендітних руках цей світ.
Дякую, мамо!*

Автор висловлює щиру вдячність талановитій львівській поетці Любі Долик за надану можливість скористатися під час написання роману її прекрасними віршами.

Без їхнього неповторного ритму історія була б геть іншою.

* * *

*Така, як ти,
Буває раз на все життя,
І то із неба.
Така, як ти —
Один лиш раз на все життя,
Не вистачає каяття,
Коли без тебе я.*
Святослав Вакарчук

Оповідка перша Лічозір

Зірка

Високо-високо в небі маленькій зіроньці було зовсім не сумно і не самотньо, було добре. Сестри водили хороводи, і вона безтурботно зоріла. Одна з багатьох – маленька, сяйлива, весела. Батько-Місяць вигравав на флюярі свою коломийку чи вальс, і зіроньки під ту мелодію безжурно танцювали. Інколи шкодила веселоцям дивна смутна мелодія, яка долітала звідкілясь із тих околиць, де вічна темрява. І тоді, щоб приглушити сум та повернути веселість, зіроньки не тільки танцювали, а й співали.

Одного разу маленька зіронька так захопилася веселоцями, що й незчулася, як відбилася від гурту подруг і залетіла далеченько від них. І потрапила в дивну місцину. Тут не мешкало світло, тому завжди було темно, незатишно та трішки лячно. Але не порожньо. Жили в тому краї кам'яні одоробла. То вони видавали ті непривітні звуки, котрі не подобалися зіронькам. Кам'яні створіння тремтіли та сумно квилили. Стало моторошно від побаченого маленькій зіроньці, відразу схотілося додому, до світла, до сестричок, до батька. Але вона не могла піти просто так, бо в тому співі було стільки печалі...

– Ви чому такі дивні? – запитала зірочка.

– Нам холодно, темно і страшно. І нас ніхто не любить, ми не знаємо любові.

– Любові? – перепитала збентежено зіронька. – А що таке любов?

– Ти не знаєш, що таке любов? – загули здивовано одоробла.

Вона не знала. Їй було просто добре в небі, поруч із такими, як вона. А можливо, то і є любов, якщо тобі добре?

– Любов – то коли більше віддаєш, аніж береш, – сказало найпохмуріше одоробло. – Навіть тоді, коли боляче.

Воно, очевидно, згадало про щось своє, бо тяжко зітхнуло.

– Боляче... А що таке «боляче»? – не вгавала цікава зіронька.

Вона вперше чула такі чудернацькі слова.

– Боляче – це коли ти зовсім сам, – відповіло найменше створіння.

– Та хіба ви самі? – чудувалася зіронька. – Вас тут багато.

– Ох-ох! Коли поруч із тобою хтось, то це ще не означає, що ти не сам, – уже зовсім безглуздо, як зіроньці здавалося, відповідало найменше кам'яне одоробло.

Зіронька нічого не зрозуміла. Тільки закліпала-заблмала своїм великим яскравим оком.

Найбільше одоробло це помітило і заходилося пояснювати:

– Колись давно і ми були веселими та радісними. Майже такими, як ви. Бо мали за друга справжню Зірку. Не просто зірочку, а велику прекрасну Зірку. Вона любила нас і приязно світила усім, щедро дарувала світло, радість, тепло. То зараз ми – тьмяні одоробла. А тоді були барвистими та веселими кругликами. Ох, не розуміли ми свого щастя. Бачиш, як нас багато, а Зірка лишень одна. Скривдили ми її одного разу. Сказали, що то вона завдяки нам і світить, і гріє, і навчилася любити. І що ми насправді зможемо прожити без неї, якщо дуже захочемо, а вона без нас – ні. Засмутилася Зірка і пішла від нас. А разом із нею з нашого світу зчезло світло, а за ним тепло та любов. Пізно ми це зрозуміли. Наші кольори зблідли, серця закам'яніли. Ми нікому не потрібні, навіть одне одному, і тому самотні. Ми наче мертві, але досі живі. Ох!

Одоробло важко зітхнуло, а за ним й інші. Від того зробилося довкола ще похмуріше.

Зіронька досі нічого не знала про серце, вона не відала, що таке любов, не чула й про біль... Але враз захотілося те все пізнати. Щось дивне заворушилося всередині. Такого з нею ще не траплялося. Жаль заповнив душу. Що вона може зробити, щоб допомогти цим бідним створінням? Вона ж маленька, тендітна, але... Вона має в собі те, чого не мають вони. Може, вона спробує поділитися з ними? Вона ніколи нічого не робила для когось. Можливо, через те, що не мала для кого, чи тому, що ніхто не просив?

Зіронька з усіх своїх сил яскраво спалахнула. Похмурі одоробла вмовкли вражено, переставши тужливо гудіти. Вони стрепенулися від світла, знітилися від гарячої хвилі, що огортала ніжно. Їхні закам'янілі серця ожили.

У небі темному, холодному, порожньому, з'явилося прегарне світило. У його серцевині народжувалося щось палке і сильне. Душа отримала серце і стала Зіркою.

– Хто я? – питала в неба нова Зірка.

Небо лагідно відповідало:

– Той, хто навчиться любити інших, отримує серце. Як світитимеш, так тебе і називатимуть.

Отака тобі казочка на ніч. Казка про Зірку. Я не знаю, чи то Зірка-карлик, чи супернова, – ти обов'язково це з'ясуєш, коли прокинешся. Астрономи в тих світилахліпше тямлять, аніж поети. Правда? Тільки знай, що десь у Всесвіті, далеко-далеко, а може, навпаки – зовсім поруч, напевно, в системі Альфа Центавра, живе нова Зірка, що має і серце, і душу. А тепер спи, мій коханий, міцно спи.

Послухай, будь ласка, послухай всім тілом:

Це зорі прислали цю музику нам.

Тумани украсти нас, певно, хотіли,

Ми танули й вірили тільки зіркам.

Ми линули в ніжності тихих мелодій,

Зникали у тиші слова і думки.

Ми бўли – у Вічності!

(Правда, ти згоден?)

Ми бўли.

Ми є.

Ми самі вже – зірки.

1. «Місячна соната»

*Дайте поплакати,
дайте поплакати
і розчинитися в морі солонім,
дайте побути – собою – усякою,
дайте зануритись в щастя
і в горе.*

*Як покохала —
зіркою стала, —
в сяйво долонь
так щасливо летіла!*

Радістю,
втіхою
стати хотіла.

Стала лиш
опіком —
серця і тіла.

Сергій лежить на чисто вимитій рососою траві, яка, беручи тепло від землі та його тіла, стає майже сухою, м'якою на дотик. Довкола благодать. Ніч. Небо над зорями, небо під зорями – і людина, розчинена в тому небі. Через скляне око телескопа Місяць видається не пихатим бевзнем, як оце сьогодні, а звичайнісіньким холодним пустельним шматком каміння, й зовсім не світилом, навіть не ліхтариком. Купа німого бездушного ґрунту, який ніколи нічого не вродить. Шпилясті гори без вітру, вулканічні кратери без вогню, «моря» без води та штормів, пустелі без піщаних буревіїв. Як Зорянка його називала? «Штукар». І лагідно, і потішно.

Штукар. Майстер на вигадки. Він не має на меті когось веселити, просто очікувально спостерігає, як легковірні піддаються його магнетизму люди, земля, води на тій Землі. Припливи, відпливи... Моря й океани відступають, бо він рухає ними... Звісно, штукар.

До знайомства з Зоряною Місяць для Сергія був лишень супутником Землі, другим за яскравістю об'єктом на земному небосхилі після Сонця і п'ятим за величиною природним супутником планет Сонячної системи. І ще, можливо, гордим персонажем народних пісень. То Зоряна вдихнула в те слово душу. Інколи йому здавалося, що все, на що падав її погляд, оживало. Вона палко любила світ у всіх його проявах. І той, що згори парасолькою накриває, і той, що під ногами простелений. Вона майстерно заплітала побачене у вірші, даруючи життя навіть неживому.

Наче вчора те було: сидять вони на високому пагорбі біля самісінького Дністра. Тепла літня ніч. Цвіркуні мов подуріли – вистукують у траві свої диво-звуки. Їм байдуже до двох закоханих людей, бо вони також закохані. Вода внизу іскриться під місячним світлом, а вгорі майже як теперечки – зорі-зорі-зорі, мов алмази-брахмани, виблискують. Його Зіронець не втримується, наспівує:

Ой, не світи, місяченьку, не світи нікому,
Тільки мому миленькому, як йтиме додому.

– А Місяць зовсім не світить, – заперечує Зоряні Сергій жартома, ох і любить він отакі кпини. – Місяць відбиває сонячні промені, що віддзеркалюються білим пилом його поверхні, а його фаза (тобто та частина поверхні, яку ми із Землі бачимо) визначається її положенням на орбіті. А от зорі – інша справа. Вони світять.

– Ой, Сергійко-Мудрійко! Ти – зануда. І за що я тебе кохаю? Чи не байдуже людству до білого пилу поверхні Місяця в ось такі моменти, коли в душі птаха народжується? От скажи мені на милість, чи стало б людство ліпшим без «Місячної сонати» Бетховена? Якби сердешний композитор мислив твоїми категорійками, то ніц би путнього не витворив.

Вона замислено задирає голову, кілька секунд мовчить. Сергій усміхається, бачачи, як кінчиком її носа блукає місячний промінь. Красиво!

– Сергійку, а мені зараз Місяць підспівує, чуєш? – шепоче ледь чутно.

Сергій стенає плечима. Поетеса, що з неї візьмеш? Фантазерка ще та!

– Та де ти там чуєш! Фаза Місяця, гравітаційні сили, карта Раччіолі, якщо його з кимось не сплутала! Боже, якого я нудного академізму від тебе нахапалася! – Зоряна вдавано ображено надуває губи. – Хто знає того Раччіолі, крім тебе та ще гурту таких самих всезнайок? А ось «Місячну сонату» чули усі. Бачиш, навіть зорі штукарю яскраво підморгують.

– Не Раччіолі, а Річчолі,¹ – поправляє Зоряну Сергій і додає повагом: – Е-е-е, зорі – то геть інше. Це не Місяць.

Вони насправду світять. Бо потужний тиск у їх центрі викликає реакцію ядерного синтезу. Під час цих реакцій атоми водню з'єднуються, виділяючи велетенську кі...

Не договорив. Зоряна обірвала його:

– О, тільки не тра' зачинати повчальну лекцію вже про зорі, добре? Вони просто є, як ми з тобою.

Стрепенувся від спогаду. О, так. Зорі є. Близько чотирьох із половиною тисяч зірок можна побачити на небі неозброєним оком у таку ніч, як сьогодні. Можливо, не всі живі, бо деякі давно вже мертві, а світло їхнє досі блукає Всесвітом. Як і душа Зорянки. Бо тіло мертве, а душа? Вона дотепер тут, поруч, ніяк не пристане до жодного берега. Сергій відчуває це. У спогадах, у мріях, у снах, у віршах, у смішних малюнках, навіть у сонаті Місячній, між небом та землею. Застрягла, бо то він винен. Він її не відпускає. Не може, не вміє, не знає як. Замулити пам'ять чимось би... Та чим? До відірваної ноги можна протез причепити, а до покаліченої душі?

Скільки разів картав себе за те, що тоді спізнився. Якби приїхав раніше на півдоби, встиг, долетів, був поруч у пологовому будинку, то все склалося б по-іншому. Вона померла під час пологів, син так і не народився. Лікарська недбалість, байдужість – чортотрий... Важко пригадуються ті години. Не хотів летіти на той клятий симпозіум у Німеччину. Наче передчуття якесь мав. Зірка наполягала:

– Коханий, Сергієчку, то твій шанс! Не всіх навіть визнаних науковців запрошують. А що зі мною станеться? Жінки народжували до мене, народжуватимуть і після. Із лікарем домовлено, гроші наперед заплачені, бабуня Ніна поруч, Арсен, Лерка, пані Клара... Усе буде гаразд, сонечко, обіцяю дочекатися... Ще два тижні в запасі.

Не дочекалася. Малюк попросився на світ раніше. Почалися передчасні пологи – перші, болючі. А за ними калейдоскоп дурних випадковостей. Забута в поспіху мобілка на столі. Утомлений цілодобовою працею водій «швидкої», який відпрацьовував другу зміну поспіль і за себе, і за хворого напарника, переплутав адресу пологового і завіз не в ту лікарню. П'яний, мов чіп, черговий лі-кар-гінеколог у приймальні, медсестри напідпитку, сердиті та вічно всім незадоволені санітарки. Сплутані пазли, мов вирок: ліки, що мали б стимулювати процес народжування, все зробили навпаки... Укололи кінську дозу заспокійливого замість стимулятора. Зірка з дитям заспокоїлися та заснули. Її поклали на кушетку в перед-пологовій палаті і просто забули. «Згадали» аж вранці після перезмінки, коли розлючений та наполегливий Сергій із аеропорту відразу примчав у лікарню й зчинив справжній рейвах, піднявши всю клініку на ноги.

Його Зірка спала, всміхаючись чи то ангелам, чи снам. Правою рукою тримала живіт, де покоїлося маля, ліву поклала під голову. Вона так і не прокинулася.

Що було опісля – Сергій майже не пригадує. Пеленою застелена свідомість. П'яний рудоволосий молодий чоловік із вицвілими банькатими очима перед ним. То лікар, той самий, і він у білому халаті, і від нього смердить перегаром. Тупо шкіриться, раз по раз гидко гикаючи та розводячи апатично руки в сторони: «Ух, той! Вибач, корешок. Так сі стало.

¹ Джованні Баттіста Річчолі (17 квітня 1598 року, Феррара – 25 червня 1671 року, Болонья) – італійський астроном. Спільно з Грімальді вивчав Місяць і склав перші місячні карти; назви місячних морів і кратерів (у тому числі кратера Коперника) з цих карт використовуються донині. (Прим. авт.)

Святкували мої уродини, напилися вдрабадан. Буває. Знайдеш іншу тьолку Благо, того добра навалом. Вона й так би не народила сама. У неї... е-е-е... той...» І він далі говорив, говорив, говорив, бридливо надуваючи губи. Та самих слів Сергій уже не слухав. Вони ставали гидкими ропухами, вискакуючи з рота горе-ліка-ря та, роздуваючись, лускалися від огиди. Тріскалися та лишали по собі смолянистий слід. Світ умирав, тяжко й помалу. Звідкись у руках з'явився гострий предмет, потім з'ясується – то скальпель. У голові вибухнуло щось червоне, в'язке і смердюче. Залило голову, очі, кімнату, і та кудись потекла, загойдалася підлога під ногами. Кавалками пригадував крики, зойки, червоні липкі долоні. Багрянець на штанах, руках, черевиках... Потім реальний світ узагалі вимкнувся, залишаючись просто маревом. Сергій наче заснув і бачив сон.

Сон.

Він іде напівтемним вологим тунелем. Тиша, чути хіба що його кроки. Зупинка. Та тунель не закінчується. Роздоріжжя. Дві дороги, майже як у казці. Обидві ведуть до світла. І він має вибрати. «Наліво підеш – життя вічне знайдеш», – хтось наче говорить у голові. Але та дорога, що праворуч, манить дужче, бо звідти лунають Зірчині вірші:

Тримай мене на відстані, коханий!
Ти ще не чув, щоб так тебе назвала?
На відстані дзвінків, мовчань незнаних,
і жартів лоскоту, і тем (таких загальних!)
не пропусти моїх бажань навалу!
Тримай мене на відстані, коханий!

Сергій майже біжить на голос. Влітає на залиту світлом галявину. Посередині зеленого моря трави – Жінка в білому. Вона озирається. То його Зорянка. Вбрана в розкішну сукню, сніжну з ледь уловним рожевим серпанком, ту саму, у якій вінчалася в церкві. Блакитне небо, сонячна днина, зелені дерева довкола і вона – його Зірка в білому. Жива. Звідкись береться музика. «Місячна соната». Він запрошує кохану на вальс, місячний вальс у променях сонця. Вона ніжно притуляється до нього і шепоче-шепоче на вухо:

Тримай, немов Атлант, бо вперте небо
таки впаде до ніг твоєї землі.
Тріщатимуть уже і м'язи, й ребра
від слів – закон, порядок, треба, треба...
...а я молитимусь, щоб ти на мить... зомлів,
й земля у небо полетить хоробро...

Тримай мене на відстані, коханий,
бо відстані – умовні... і малі.

Її запах, шелестіння сукні, сині очі, задивлені в тебе...
І місячна музика впереміш зі словами. А потім?

Потім сон закінчився. Отямився від слів: «Встати! Суд іде!» З'ясувалося: він убив людину, того облізлого п'яничку-лікаря, котрий мав приймати пологи й випадково відправив на той світ і дружину, і ненародженого сина. Пригадати, як убивав, так і не зміг. Суд виніс виправдувальний вирок – ненавмисне вбивство в стані афекту. Наш суд найгуманніший у світі? Та ні. То бабуня Ніна, Лерка та Арсен потурбувалися про все, адвоката найкращого

в місті знайшли, та й свідки виявилися чесними. А потім роботу йому підшукали далеко-далеко від Львова. Лікар-психіатр так нараєв. Робота хороша, справжня, така, що до серця, як Сергій любить. І, найважливіше, далеченько від місця, заповненого спогадами, – аж у Кримських горах. Робота – то також ліки від депресії. Сумно посміхнувся. Якби все так просто! Змінив картинку перед очима – і ласкаво просимо в нове життя! Так не буває. Сергій вдячний за турботу, за підтримку, але... Це не повертало Зоряни, тим паче нормального життя.

Хоча... Робота таки стала для нього паралельною реальністю, яка рятувала від самого себе. Перестрибував у неї, замикався і старався думати тільки про парсеки, паралакси, геоцентричні та топоцентричні координати. Ось так і жив. А сьогодні на центральному компі «вмерла» материнська плата, плюс у телескопі інтерференційно-поляризаційний фільтр полетів. Авжеж, і з найнадійнішими та бездушними біди трапляються. Чого нині вартий астроном без комп'ютера? Лишень декілька днів спостережень за небом через телескоп – і місяці та роки теоретичної праці біля компа. Сергій завчив, як мантру, слова свого першого наставника професора Осмомислова: «Астрономія – одна з наук, де результати видно не одразу. То як сад, який закрітає навесні, а урожай приносить тільки восени. А над тим урожаєм, синку, ой як довго та тяжко доводиться пріти».

Та Сергій не нарікає. Він любить свою роботу. Як навіжений, може дванадцять годин поспіль витріщатися в монітор. Аж поки очі не починають боліти... Наче говорять: іще трохи – і ми не витримаємо, перегоримо. А бач: очам ніц не сталося, зате не витримала техніка. Доведеться ремонтувати. Та сам би зміг із компом упоратися, однак суворий наказ керівництва – не пхатися: «Техніка дорога і на гарантії». Із телескопом справи гірші, тут доведеться довше чекати, поки фільтр доставлять із Австрії. Добре, що результати дослідження вчора скопіював, а то б півроку розрахунків коту під хвіст. Наче передчував кончину компа. Та хай, він зачекає, бо куди йому поспішати, як тим зорям над головою? Живуть собі, аж поки до найдрібнішого не вигорять. І Сергій також чекає, коли вже вигорить, коли Зорянка забере його до себе.

Зітхнув. Можна спробувати заснути, глуха ж ніч надворі. Та вже давненько не спиться вночі, як нормальним людям. Звик до денного сну, перетворившись на сову. Може, й добре, що таке трапилося? Скільки не відпочивав, навіть кількаденного спочинку тілу не давав. Тому що не хотів залишатися наодинці з собою надовго, спеціально з головою занурювався в цифри, координати, задачі, щоб згадувати якнайменше, щоб не так сильно боліло.

Закрив очі. Зрозумів, що має зараз вчинити. Набратися мужності і... Від себе не втечеш, Сергію. Скільки б не відкладав цю складну розмову, слід її розпочати врешті.

Розмову з собою.

І зараз, лежачи на траві і дивлячись у зоряне небо, у власну душу, допіру замкнену, прочинив двері. І заштормило. Спогади почали накочувати хвилями, і він спочатку наче кволо противився, але втомився врешті та, замість піти на дно, схопився за пір'їнку свідомого і заходився гойдатися на хвилях. Може, не втопить. Може, винесе. Бо ніч сьогодні така розкішна, така зоряна. Бо він нарешті готовий. Бо «Місячна соната» палко бринить над світом. Бо, напевно, час...

2. Соломинка

Із уламків життя – пробиваємось вверх.
І бажаєм – собі і комусь – лиш любити.
Хоч не вірить ніхто,

Та шукає...
Знайде?
Раптом правда, що папороть квітне?

Дитинство. Золотою порою вважають його більшість людей. Стандарти дитячого щастя – велика дружна родина: тато, мама, дідусі, бабусі, вуйки, тітки, брати, сестри, колискові над ліжечком, казки на ніч. А ще – смачний аромат маминих пиріжків, бабусин борщ із пампушками, татові розмови про бокс або футбол, риболовля в неділю, церква, походи в кіно чи до цирку, гучні святкування уродин, Нового року, Паски, Різдва... Сергій усього цього ніколи не мав. Але знав, що так має бути і, напевно, буває. Знав із кінофільмів, книжок, розповідей, чуток.

Він ненавидить своє дитинство. Бо в його спогадах воно пахне зовсім не смачно – квашеною капустою, заправленою смердючою олією, консервованими помідорами, холодними макаронами, дубовими котлетами, перепаленим жиром та гірким полином. Так, полином. Травною. Його багато росло за старою фермою, в якій вони з хлопцями доглядали поросят. Бо...

Бо він сирота, безхатченко, безрідний, нічийний, тобто ніхто...

Дитячий будинок. То його дім. Оселя, батьківщина? Ні, скоріше схожа на тимчасовий сховок для заблудлого мандрівника, залу очікування. Постійного очікування чогось. Змін на краще чи просто змін. Дитячий будинок – то не справжній дім. У ньому – ні тата, ні мами, ані тих, хто тебе любить. Тільки кволий спогад чи просто вигадка, наче спалах блискавиці, іноді навідується у снах. Спочатку те траплялося доволі часто, згодом рідше та рідше, однак не було й місяця, щоб не намарилося, особливо коли місяць уповні. Він тоді ненавидів ту фазу світила, про яку зараз знає все. А вона не така проста, як здається, бо впливає не тільки на припливи та відпливи на Землі, а й на припливи та відпливи в свідомості... Останню думку, вже будучи студентом фізфаку, гнав від себе, як бабський дурнуватий забобон. Хіба може науковець так вважати, то ж лише збіг, і годі. Ти ж астроном, а не астролог. Але...

Тоді, коли малим засинав у інтернатському ліжечку і прокидався посеред ночі від чорного коловороту в сні та від яскравого місячного сяйва з вікна, то не здавалося безглуздом.

А снилася йому вузька стежка в густому лісі. Він малий, зовсім, напевно, малий, притискається всім тілом до жінки, котра несе його на руках, ніжно огортаючи своїм теплом. Він звідкись знає – то мама. Йому добре, мама поруч. Вона смачно пахне, теплі долоні притримують дитя за плечі, він охопив її шию міцно рученятами, занурившись у густе, здається, русяве, волосся. Воно лоскоче, але малий не відвертається, бо йому затишно. Матуся чимось стривожена, малий чує гучне калатання її серденька, поривчасте дихання, і вона раз по раз озирається, дослухаючись до звуків за спиною. Але там лишень звична для лісу метушня: пташата перегукуються, їжаки вовтузяться в траві, комахня дзижчить, листя шелестить, сухі гілочки під ногами потріскують. Його заколискують ті звуки, запах маминого волосся, погойдання на руках у такт ходи... Маля спить – і враз відчайдушний крик жінки вибухає в голові. Чиїсь сильні та жорсткі долоні виривають хлоп'я з тепла, і він летить наче зі світлої сонячної гори в темне провалля. Останнє, що чують вуха: «С-и-н-к-у!»... Останнє, що бачать очі – чоловіча розчепірена долоня з татуванням-малюнком у вигляді відкритого людського ока. А потім? Потім світ вимикається, щоб увімкнутися місячним світлом у дитячому будинку на пружинному ліжку, де поруч соплять такі ж невдахи-безхатченки, як і він...

Історія його з'яви в інтернаті звичайна. Сергія підкинули півторарічною крихіткою під стіни дитячого будинку.

– Бідняточко, як звесі? – запитала нянечка, яка знайшла його липневого ранку біля контейнера зі сміттям. Таке на її пам'яті вже траплялося, та з нею вперше, от і спитала, що на язык упало.

– Йй-йй, – відповів, схлипуючи, заплаканий, запісяний, замурзаний, вбраний у синю майку та чорні шорти білявий сіроокий хлопчина, простягаючи до старої жінки рученята. – Йй гам оці. І а-лю-лі.

Що може розповісти півторарічна дитина про себе? Людська свідомість надто куца в такому віці, ти настільки довірливий і відкритий, що світ здається безпечним. Адже поруч вони, відповідальні дорослі, котрі мають оберігати – мама, тато – люблячі, турботливі. А коли з'являється відчуття приреченості (чужий, нікому не потрібний, зайвий, неповноцінний), бо ніхто ні від чого тебе не береже, тоді й спрацьовує інстинкт самозбереження через загострення внутрішнього стану.

Хлопця записали в свідоцтві про народження Сергієм. На цьому наполягала нянечка, яка його знайшла.

– Каже, жи звеці Йй, то, певни, Сергій.

А чому не Андрій чи Віталій? Там також є кінцівка «йй». Але ніхто в такі тонкощі не влізав. Чи не однаково? Хай буде Сергій. Назвати ж якось треба. Добре, що Рудольфом чи Дельфіном не нарекли. Бо доволі часто матусі-зозулі, що відмовляються від власних малят у пологових будинках, воліють залишити своїм-несвоїм діткам хоч якийсь спадок. Ним вони вважають пишні імена. Така от компенсація за материнську любов. І разом із Сергієм у дитбудинку мешкали Ізаура з Еввідікою та Іглесіо з Руміном. Мов у приказці: як назвеш – таким і буде! Тож нянечка, що його знайшла, мала непоганий смак. Бо ім'я Сергій – не найгірше. Прізвище записали – Безхатченко. Також вигадка нянечки. Що ж, певне, то ліпше, аніж Найденко чи Сирота. А день народження? Тут просто: день, коли він знайшовся, рік – також приблизний намалювали... От і вся історія його офіційної документальної з'яви на світі білому. Півторарічний хлопчисько Йй, підкинутий та нічийний.

Після медогляду здорове (а що йому станеться влітку?), нагодоване, вимите та чисто й тепло вбране дитинча відправили в будинок маляти доростати до дитбудинку. Через шість років, за іронією долі, Сергій повернеться до цього ж дитячого будинку, щоб провести в ньому довгих дев'ять літ.

Скільки схожих між собою історій почув Сергій за роки, проведені в сиротинці? Траплялися й набагато гірші, ніж його. То коли дітей новонародженими малятами викидали в смітники, в смердючі нужники на автостанціях, залишали взимку посеред поля чи в лісі під деревом замерзати. Не набагато кращими були історії, коли малюків напівживих, опухлих від голоду чи синюшних від переохолодження, силоміць забирали від горе-батьків, наркоманів чи п'яниць, із підвалів, горищ, напіврозтрощених халуп. Кожна історія особлива, кожна мала однакове закінчення – гірке і передбачуване. Світ дитини валився – і разом із тим створювався новий. Його те безпомічне маля мало по крихті ліпити для себе із залишків тепла тих дорослих, хай нерідних, хто тоді був поруч, хто міг не лише дати харч, чистий одяг, дах над головою, а й міг подарувати розуміння, тепло серця... Нянечки, вихователі, вчителі, такі ж обділені долею та материнським теплом дітлахи поруч, не брати і сестри по крові, а брати та сестри по духу. Багато жорстокості, багато страждання, і фізичного, на жаль, теж, яке з часом стає частинкою плоті, і ти змушений прийняти його, впустити в себе, а потім перекладати на такі ж тендітні плечі інших, молодших від тебе.

Був іще один вихід – позбутися всього цього в один мент, померти. І вмирали, накладаючи на себе руки: вішалися, різали вени, топилися. Гірко про це згадувати, а завжди пам'ятати? Ох, так! Хату не збудуєш на крихкому ґрунті, не зліпиш із соломи чи очерету, від вітру впаде чи від чужого натужного дихання. І хату не збудуєш без тепла. Тому кожен із дітлахів у інтернаті будував по-своєму, як умів і як міг... Збирав той матеріал для будівлі по поро-

шині, вишукуючи його там, де «домашні» діти ніколи не бралися б і шукати. Часто ті будови валилися, не витримували вітровію, що зветься дорослим життям на волі, падали, хоронячи під уламками своїх будівничих.

Десь до семирічного віку Сергій усе ще вірив у диво, тобто чекав маму. Батька чомусь ніколи. Напевно, тому, що його уява зіграла з ним дурний жарт, і Сергій повірив: та жінка зі сну – то мама, реальна, справжня, і вона мусить шукати свого сина й обов'язково його знайде. Як там у пісні співається: хто шукає – той знаходить? Та його не шукали, він не знайшовся і, зрештою, перестав ждати. І тоді прийшло печальне розуміння. Одного разу прокинувся посеред ночі, саме після того свого сумного сну, і збагнув: він один у світі, один-однісінький, і нікому нафіг не потрібний.

Старі іграшки, старі ліжка, меблі, старий одяг, глевкі макарони, синюшна напівгнила картопля, несвіжі яйця, прострочена «згуценка», смердюча тушонка, сухий чорний хліб на кахельній пічці – це також його дитинство... То зараз дітям у сиротинцях живеться трішки яскравіше: багаті спонсори, меценати... Тепер навіть модно типу допомагати знедоленим. Але то лишень рожеві скельця на окуляри, бо всі ці матеріальні виверти не дають найважливішого, того, без чого покинута дитина так і не зуміє дорости до рівня вільної людини.

Звичайно, розуміння. Замінити маму чи батька іншою жінкою чи чужим дядьком можна. То жорстоко, але можна. А от замінити маму кольоровим телевізором, в'язкою бананів чи дівідішником із мобількою не вдасться. Людське тепло може дати тільки людина, жива, справжня, з плоті і крові.

О, він був згоден тоді на пожертви, на голод і холод навіть, тільки б мати поруч тих, хто готовий поділитися теплом. І він його віднайде, коли виросте, коли наперекір усім ярликам і штампам, тавруванню, видавленому на сиротині (вони годяться тільки для тюрем, борделів, важкої фізичної роботи), таки зіпнеться на ноги і зрозуміє: те тепло, про яке він мріяв, – то любов. І давати, дарувати її – це ще більше щастя, ніж отримувати.

Його перший випускний. Випускний у будинку маляти, що розташований у маленькому селі, загубленому десь поміж лісів Прикарпаття. Хоч і мав тільки сім років, та дуже добре той день пам'ятає. Їх, десятиох новоспечених випускників, вбрали в новісінький одяг, подарували нові ранці, зошити, приладдя, і директорка Марина Семенівна, яку всі вони дружно називали матусею (так прийнято було, і тільки), відправляла їх у нове життя. Воно мало відкрити перед сирітками просторі двері в світ знань, блискуче майбутнє та дорослішання. Вона говорила натхненно, дещо пафосно, можливо, навіть вірила у сказане. Про те, що життя прекрасне, чудове, світле, мов погожа днина, і кожна людина мусить обов'язково віднайти в ньому своє місце, і вони також мають це зробити, але для цього їм слід бути чемними, гарно вчитися та слухати старших. Директорка казала про сяйливе майбутнє, невідомі планети, зорельоти, які чекають на них, про зухвалі відкриття в науці, техніці, які зробити їм до снаги, про те, що доріг багато, і тільки від них залежить, якою вони йтимуть. Вона щиро промовила: «В добру путь, в широкий світ!» – і заплакала.

Досі для них широкий світ закінчувався воротами будинку маляти і вузькою курною вуличкою з закинутими напіврозваленими хатинками на курячих ніжках навпроти. Вони, замурзані та запилюжені, часто стояли за сітчастою огорожею, що відділяла їх від колись асфальтованої дороги, а тепер шляху з глибокими вибоїнами та ямами. Вони стояли тут не просто так. Інколи повз пробігали люди, які дуже поспішали на автостанцію, бо запізнявалися й таким чином скорочували дорогу. Зрідка вони зупинялися перед загорожею, вражено вдивляючись в обличчя малих, тяжко зітхали, похапцем запихали руки до своїх торбин, нагороджуючи тих, хто мав найжалюгідніший вигляд, то булочкою, то цукеркою, то печивом,

деколи то могла бути й ціла шоколадка. Ласощі маля відразу тицяло до рота, цукерки навіть із обгорткою, щоб не відібрали. Сергієві рідко щось перепадало, він не викликав жалощів, бо не вмів здаватися жалюгідним.

Так, випускний! Після нього обіймалися, навіть цілувалися з тими, хто залишався, бо ще не доріс. Шморгали носами нянечки, виховательки, навіть двірник Стьопка та кухарка баба Ніла, від якої завжди смерділо оселедцями та цибулею. Діти з вихователькою Василюю Іванівною посідали в маленький жовтий автобус, який мав вивести їх із задрипаного селища в обіцяне директоркою сяйливе майбутнє. Й автобус поїхав. Очі малих прикипіли до вікон, бо вони мали обов'язково побачити і ту дорогу, яка веде їх до прекрасного, і тих чудових людей, які їх там стрічатимуть. Одноманітні картинки почергово заступали одна одну: сільські вулички, кучеряві сади, хатки, обтикані квітниками, замурзані дітлахи бавляться посеред дороги в квача, безмежні лани після жнив, що своєю стернею нагадують колючих їжаків, а на них копички соломи, порослі бур'яном та травою садиби, в яких ніхто не живе, череди корів на зелених луках. Їхали поволі й довго. Мали непоганий супровід – попереду міліційна машина з мигавкою. Мигавка, правда, всю дорогу була вимкнена, але сам факт видавався цілою подією. Звісно, малюки мають власну охорону. То значно пізніше, коли в дитбудинок будуть привозити з будинку маляти поповнення, той міліційний супровід обзиватимуть конвоєм, як на зоні.

Зупинка, приїхали...

Затишна гавань для маленького кораблика – дитячий будинок. Будинок маляти здавався приємним спогадом, навіть раєм порівняно з тим, що їх чекало тут. Нічого не залишалося від мрій про сяйливе майбутнє, як і від бажання стати кимось. Ти-особливий тут був не потрібний, бо шанувався колективізм, як великий рушій муштри. Усе спільне, навіть думки та бажання. За розкладом: харчування, вмивання, уроки і робота. Точніше, навіть не так. На першому місці – робота.

Упряглися відразу. Дитячий будинок був розміщений на околиці райцентру, у старій поміщицькій садибі. Уже не місто, і ще не зовсім село. Дитбудинку належало кілька господарських приміщень, у яких розташовувалася ферма – свині, кури, качки, гуси, коні – та дров'ятня (вугілля, брикети, дрова, заготовлені на зиму). Дитбудинок мав і декілька гектарів власної землі, яку обробляли потужними силами учнів. Так, то були важкі дев'яності. Сиротинець займався самовиживанням, і всі, «від миші до щура, тут пахнуть, щоб не шибзднутися з голодухи». То один із крилатих висловів дерика колонії, тобто директора дитбуду Семена Сильвестровича. Він часто любив повторювати:

– Труд, тобто праця, дурбелики, зробила з мавпи людину, і я з вас, макак зелених, буду ту людину клепати. Якщо не пряником, то батогом. Аж доки ви сього не втямите.

Сергієві «пощастило», і він потрапив до бригади «свинопасів», тобто тих, хто чистить, годує й доглядає свиней. Так, пощастило, бо це набагато легше, ніж збирати картоплю чи буряк або вантажити вугілля чи рубати дрова. Старшокласники, ті, хто не вступив до ПТУ, а закінчував десятирічку, вже не працювали. Статус не дозволяв, зате зобов'язував бути наглядачами і суддями. Вони розподіляли обов'язки між молодшими, підганяли до роботи, слідували за порядком. Страх та сліпа покора вимагалися від усіх. Накази не обговорювалися, не піддавалися сумніву їхня доцільність. Покарання за непослух вигадувалися найрізноманітніші. Тут фантазія яворилася.² Це могло бути звичайне биття палицею або шкіряним ремнем (залежно від ступеня провини визначалися місця, по яких билося, і кількість ударів), прикладання до тіла гарячої праски, цілонічне стояння на тумбочці на одній нозі з витягну-

² Утворювала коловерть (про течію, воду); вирувала (діал.) (Тут і далі прим. ред.)

тими перед собою руками, на яких лежить подушка, польоти на коцику вниз головою, нічні ходіння на колінах по залізних чи бетонних східцях.

Пізніше, набагато пізніше, після того, як Сергій покине свій дитячий будинок і буде вже на п'ятому курсі університету, він випадково на вокзалі зустріне старого інтернатського знайомого Льошку Батога. Одного з наглядців. О, той був просто ідеальним наглядачем, із фантазією. Його дерик частенько ставив за приклад і старшокласникам, і молодшим. Льошка після школи пішов до армії, а потім начебто навчався в будівельному ПТУ, паралельно торгуючи наркотиками. Щойно вийшов із в'язниці, де відбував свій уже третій термін. Цього разу сидів за крадіжку.

– Шо, корешок, як житуха? Якийсь ти аж прозорий. Чув про тебе, Серий. Недоїдаєш, шолі? Не дрейф, всьо пучком. І шо тобі дала та наука, скажи? Живеш як попало, жреш шо попало, мисься, небось, раз у п'ятилетку А давай зі мною, разом не пропадемо. Ми ж другани, скажи? Зуб даю, більше навіть... Хто ж знав, що життя не за дротом така задниця, прям просто смоляна – не тіко темно й брудно, воно ще й смердить. А шо? У тюрязі харе, майже як в дитбудинку – годують, одягають, із неба не капає, ліпше, ніж на волі. Тут ми нікому не потрібні, а там хоч таким, як ми. Ну шо, хіба не? – і такий бридкий розпач в очах.

А Сергій і не заперечував. Він перетворився б із часом на такого ж Льошку Батога, якби не обставини. По-доброму розпрощався з Льошкою, «позичивши» тому зі своїх куцих заощаджень «п'ятьорочку» на кілька днів.

Льошка так і залишився молодим, до тюрми він більше не повернувся, помер від передозу...

Ті, що виходять із дитбудинків, не дуже мріють опинитися на волі. Льошка мав слухність. Сергій пригадував відчайдушний переляк в очах тих, кому завтра покидати стіни дитбудинку. Так, страх. Бо тут за державних дітей, якими називали сиріт, думали інші, тобто держава. Тупо, неправильно, але... Вона вдягала, лікувала, годувала, мила, чистила, давала дах над головою. Те все робилося кепсько, частенько як-небудь, але робилося. А на волі? Матеріальну допомогу, яка видавалася сироті як відкуп, глупе ненавчене дитя спускало за два-три дні. А далі? Зимно, немає за що купити їсти, нема де жити, ні грама бажання працювати без примусового горлання директора чи підганяння дрючками наглядачів. І ти повертаєшся назад у дитбудинок, щоб не вмерти. Та тебе там не дуже чекають, бо твоє місце вже зайняте іншим безхатченком. І чи хочеться тоді на таку волю? На волі треба вчитися по-новому тим премудростям, які має в собі від народження звичайна людина, що там виростала: просте заварювання чаю, штопання шкарпеток, купування мила, зубної пасти і щітки, прального порошку, шампуню, взуття, одягу, каструль, пательні, смаження яєць, пришивання гудзиків, миття посуду (не для всіх із примусу, а для себе) і ще купища превелика щоденного рутинного непотребу, який у дитбудинках за тебе робили і який тебе не навчили робити. Той вільний світ такий. Він наче каже: все у твоїх руках, тобто абсолютно все, а не тільки те, що ти готовий брати-отримувати вибірково.

Чи можливо вижити на волі після дитбудинку? Сергій і дехто з хлопців та дівчат зумів, Льошка і більшість дитбудинківських – ні. Сергій часто згадує слова однієї мудрої людини, випускника дитбудинку, успішного хірурга, якого колись запросили до них у сиротинець із виховною метою. Він сказав:

– Дитячий будинок – то соломинка для тих, кого майже втопили.

Сергій зумів утриматися на плаву, вхопившись міцно не лишень руками, а й зубами за ту соломинку. Бо йому допомагали. Той, хто над ними тримає небо, чомусь пожалів його, відправивши для порятунку свого гінця.

Його звали Арсен.

3. Арсен

Бувають зимними і гарячими,
крижаними, як сніг,
пекучими, як дверцята натопленої пічки.
Бувають дерев'яними і кострубатими,
що навіть крізь горло не можуть пролізти.
А бувають стрімкими і несподіваними
кулями револьверними...
Стукотом коліс вагонних,
слова бувають,
прірвами
і Говерлами...

В їхньому містечку було три школи: дві середніх і восьмирічка. Одна з середніх майже впритул дивилася у вікна дитбудинку, навіть стадіон вони мали спільний. Ось до цієї школи й ходили всі дитбудинківці. Не дивно, що вона вважалася в містечку відстійною, тобто неблагонадійною. Чимало «порядних» громадян, що мешкали поруч, обходили і школу, і сироти-нець десятою дорогою, віддаючи своїх чад до інших навчальних закладів, подалі від зони стихійного лиха. Хто його зна, як у інших школах, Сергій не відав, але у їхній не дуже вчили вчитися. Домашні завдання якщо й задавалися, то їх майже ніколи не перевіряли. Здавалося, що вчителі відбувають чергу. Вчать без запалу, аби позбутися нав'язливої марудної праці. До такого процесу навчання однаково байдужими були й учні, й учителі.

Звичайно, Сергій зірок із неба в шкільній науці не хапав. Та й не зміг би це зробити аж ніяк, навіть якби дуже-дуже захотів, із таким ставленням і вчителів до учнів, і учнів до навчання. У дитбудинківському середовищі добре вчитися вважалося чимось геть паскудним. Сергій захоплювався читанням, любив точні науки, хоча нікому в цьому не зізнавався. Математичні задачки навіть охоче розв'язував, маючи їх за звичайну головоломку чи кросворд, де все має зійтися, геть усе, до крихти. Нічого приблизного. Та то було в молодших класах, поки сам міг допетрати, що до чого.

Про майбутнє, тобто вибір професії, якось не прийнято було навіть мріяти. Бо все й так наперед вирішено. Після восьмого класу – робітниче ПТУ, і нікому нема діла до твоїх мрій. Якщо вже дуже захочеться, то можна закінчити десятилітку, а там – відразу в армію. А після армії все одно теж ПТУ й одна з робітничих професій, яка не дає ні задоволення, ні доброго заробітку. Сергій не хотів ставати ні штукатуром, ані токарем-фрезерувальником, ані сантехніком. Однак продовжував плисти за течією, як і всі. Кудись та течія таки принесе... І вона винесла. Якимось несподівано відкрив для себе інший світ, мов другий вимір. Випадково.

Сергій завжди любив небо. Частенько чекав відбою та моменту, коли всі поспнуть. А тоді підходив до зовсім темного вікна, відтуляв штору і, майже не дихаючи, вдивлявся в клаптик темної безодні, засіяний ущент зорями. Які тільки дивні думки не кружляли в голові? Захоплення, відчай, бажання дізнатися – що і як там... Та не смів і помишляти про те, щоб із кимось ділитися своїми роздумами. Бо ця цікавість робила його наче ліпшим від товаришів, а такого в дитбудинку не пробачають. Хтозна, що трапилося б із тим його зацікавленням далі? Певне, зійшло б усе на пси з часом, так і не перетворивши мрію на мету. Але одного сонячного вересневого дня в дитбудинку з'явився новий мешканець.

Арсен прийшов до них у шостому класі. Й одразу отримав статус недоторканного крутилика. Бо був якимось хоч і дуже далеким, та все ж родичем їхнього дерика. Як казав сам Арсен, сьома вода на киселі. Високий, як на його дванадцять, вайлуватий, завжди дуже коротко підстрижений, вуха смішно стирчали, як у слоненяти. Через них Арсена почали відразу кликати Сеня-Локатор. Тільки Сергій і називав хлопця Арсеном, як і Арсен його не Серим чи Сірком, а Сергієм. Можливо, через це хлопці й сподобалися одне одному, бо то була якась така таємна мова між ними, повага до друга навіть у звертанні. Арсен був також круглим сиротою. Батьків пам'ятав паскудно. Вони загинули в автокатастрофі, коли малому заледве виповнилося шість. Його по смерті батьків взяла на виховання бабуня Ніна. Ні, не своя рідна, а зовсім чужа, тобто зараз вона не чужа, ріднішої від неї в Арсена нікого нема. Хоча він і має живих та здорових дядьків та тіток. Навіть згадувати про них не хоче, бо хіба вони про нього згадують?

Його батьки винаймали кімнату в квартирі старшої пані – Ніни Фьодорової, колишньої вчительки, допомагаючи їй по господарству та копійчиною, тобто платили за кімнату. Бо щоб орендувати цілу квартиру, треба було мати гроші, а в молодії сім'ї їх не дуже багато. Коли з батьками Арсена трапилося лихо, ніхто з близьких родичів не захотів брати хлопця до себе. Звісно, кожен мав на це вагомі причини. Зголосилася зовсім чужа людина – бабуня Ніна, оформивши опікунство над сиротою. Усиновити хлопця не дозволяв поважний вік. Але Арсен зараз ні про що не жалкує. Скільки себе пам'ятає – поруч завжди вона, розумна, спокійна, надійна. Прикипіла душею до хлопця, як і він до неї.

Хоча бабуня Ніна зовсім не самотня, бо має власну немаленьку родину. Багатенько племінників, численних двоюрідних і троюрідних онуків. Та найрідніші – то донька Ольга, двійко вже дорослих внучат та п'ятеро онуків. Ольга разом із донькою Настею та трьома дітлахами мешкають в Італії, а син Стьопка з дружиною та сином і донькою – в Іркутську. Ні донька Ольга, ні онуки Настя та Стьопка не розуміли такого вчинку бабуні Ніни, та змирилися, бо повертатися до Львова ніхто з них не збирався. Тож для Арсена ті всі численні бабунині родичі з часом стали наче рідними.

Тітка Настя «просто непосильно гарувала на макаронників і мала, мов тату на тілі, відзнаки на долі, тобто чоловіка-випивоку, трьох спиногризів та немолоду хворобливу матір». Так скуппо вона скаржилася бабуні Ніні на нелегке життя-буття, коли минулого літа приїжджала в Україну черговий раз лікувати від алкоголізму свого горе-мужа. А вуйко Стьопка живе в Росії. Десять раз на півроку телефонує бабуні його дружина, безупинно нарікає на долю та чоловіка-п'яницю. Бабуня то все бере близько до серця, усіх жаліючи та всім співчуючи. Майже всі гроші, які надсилає їй донька з Італії на «харч, ліки та одяг», переправляються Стьопці в Іркутськ. Бабунина пенсія, доплати від держави сироті та кошти від наймачів однієї кімнати – от майже весь нехитрий дохід родини. Кімнату завше винаймали студенти, переважно дівчата з села. Частенько добросерді батьки студенток, яким діти вдома розповідали про стару пенсіонерку з малим онуком на руках, передавали для господині та малого сякий-такий домашній харч. Іноді одяг, із якого виростали брати дівчат і який іще непогано зберігся. Отак вони й жили. Непогано жили. Та останній рік бабуня почала часто хворіти, безкінечні лікарні та санаторії, і довелося їй із Арсеном щось вирішувати, думати, як бути далі. І тут несподівано нагодився порятунок в особі далекого родича бабуні Ніни, тобто директора дитбудинку Семена Сильвестровича:

– А що, баб Нін, у нас Арсенке буде харашо. Ну, майже як на курорті. Свіже повітря, регулярний харч, школа під боком, і я, канешно, за ним пригляну. Буде він у мене, як вареник у сметані кататься, і жить, як Бог за пазухою, то їсть навпаки, як пазуха у Бога. Е-е-е, ну ви поняли? От увідіте. Лічіться, поправляйтесь.

Манера розмовляти отакою мішанкою – то візитна картка чоловіка. Семен Сильвестрович – завідувач дитбудинку з дипломом економіста-бухгалтера без жодного натяку на педа-

гогічну освіту. Із цифрами у нього не склалося ще в торговельно-економічному. Ледве ту науку подужав. Хтось із родичів пожалів «непутьового» Семена і влаштував у дитбудинок завгоспом. Та Сьома, як його ніжно називає бабуня Ніна та всі численні родичі, швидко перекваліфікувався і став «бухгалтером дитячих душ». То він так поетично на зібраннях рідні про себе говорив, розповідаючи пафосно про свою нелегку місію майже чудотворця для сиріток «злосчасних» (малося на увазі, звісно, нещасних). Ніхто Семена ні поправляти, ані вчити не брався, бо той мав доволі важкий характер і таку ж руку.

Сергій багато чого цікавого дізнався від Арсена про дерика Семена Сильвестровича, в миру – Сьому. Директорська посада звалилася на чоловіка, мов сніг на голову, коли попередника Семена посадили за зловживання та фінансові махінації на сім років. Більше кандидатів на посаду не знайшлося, точніше, ніхто не хотів братися за цю важку та невдячну справу. А Семен от погодився. Правда, посада директора передбачала крім основних господарських обов'язків наявність іще й певних ораторських умінь. І «бідний Сьома» змушений був час від часу виховувати за допомогою слова важких дітей, а інших у дитбудинках, звісно, немає.

Тому частенько говорилося на публіку щось типу мудре з виховною метою, бо без публіки розмова була набагато коротшою: гумовою трубою по задниці або кулаком «у рило», тобто кому в око, кому в зуб, кому в лоба. По печінці чи по нирках дерик не бив і старшим забороняв. То вже кримінал, «коли шо».

Говорив:

– Я вам не мавпа на дрезині, я – стріляний калач, дорогуші мої, і третій воробей. І якщо хтось із вас, антиболів підкинутих, ще хоч один раз зметикуює таке вчудити, то я вам, баранам безрогим, покажу, де раки зимують і де козам хвости вправляють, і ті роги вам повідкрочую.

Або й так:

– То вам не мавзолей Пірогова, а майже ваша ізба-читальня. Чому майже? Бо вам, придуркам, я б і яйця коров'ячого не зніс.

Чи так:

– Шо зацюцюпався на місці і точиш лясси з баяндрасами? Я тобі за ать-два ті балабо-нища причмелю.

І ще й ось так:

– Виріс – їжаку по вуха, а нашій льосі по цицьки, а туди ж – до гробаного дідька в зуби.

Ні офіційної дружини, ні дітей у сорокарічного Семена не було. Тричі одружений і тричі розлучений. Усі дружини втікали від нього після недовгого терміну перебування у шлюбі, як дідько від ладану. Перша дременула через тиждень, друга за місяць, третя протрималася найдовше – півроку. Зараз дерик жив у «гражданському шлюбі», тобто на віру з «порядошною жінкою невизначеного возраста». То він сам так вихвалявся перед бабунею Ніною. «Порядошною жінкою» виявилася кухарка з їдальні пані Олена, рудоволоса, вусата, старша від Семена Сильвестровича на десять років. Ця огрядна сувора жіночка якось зуміла знайти підхід до цього дивакуватого чоловіка і вже літ сім із ним микається. Власних дітей пані Олена не мала, тож молодший від неї чоловік і виконував усі ті функції, які необхідні жінці для так званого жіночого щастя. Він став і сином, і мужем, і головою родини. Пані Олена – то, певно, єдине у світі створіння, якого Семен Сильвестрович боїться.

У бабуні не було іншого вибору, ніж довірити онучка Арсена хоч і не дуже путьовому, та таки своєму Сьомі. Звісно, поки вона не оклигає. Арсен свято вірив, що тільки-но бабуні стане ліпше, він відразу повернеться додому.

Сергій сумнівався – поважний вік брав своє. Хоча старався підтримувати віру в серці друга.

У дитбудинку Арсену мало хто співчував, скоріше не розуміли. Бо вони всі покинуті й нікому не потрібні. Чому Арсен має бути кращим? Тут кращих не люблять. І хлопці охоче насміхалися над Сенькою-Локатором, щоб не задавався і не думав, що він чимось ліпший

від них. Арсен та Сергій навіть побилися зі старшокласниками, коли ті почали називати хлопця «сиріткою-хлюпи-ком». Та дуже знущатися над Арсеном не посміли, знаючи круту вдачу дерика. Бо ж Семен Сильвестрович зовсім і не відмовлявся від «племяннічка», навіть дозволив Арсену називати його дядя Сьома привселюдно. Та хлопець не став цього робити, і несподівано дерик за це його «зауважав» і – на жаль, так само привселюдно – видав таке:

– Молодця ти, Арсенько, прям мальчіш-кібальчиш, не виделуєшся перед другими. Кожний батько гордився б таким отцом, тобто сином. Як жаль, що твій до цього не дотянув, то їсть скороспотіжно умер.

Слова дерика жодного позитиву не дали. Краще до нього не почали ставитися. Зрештою, Арсен навіть не образився, бо дядю Сьому знав добре. Тільки й промовив:

– На убогих розумом, як відомо, не ображаються.

То тепер Сергій розуміє, що дитбудинківці тоді просто заздрили Арсену, жодної ненависті в тих діях не було, тільки заздрість. Бо він, живучи на волі, хоч і гірше вдягався чи, може, й гірше їв, але мав те, чого вони, круглі сироти, ніколи не мали і не матимуть, те, чого не замінять ані нові іграшки, ні модні кросівки. Арсен мав родину, хай маленьку, крихітну – він та бабуня, але його в ній щиро і безхитрісно любили. Любили просто за те, що він є. А ще десь там, за сотні кілометрів, жили нехай непутьові, та все ж майже його родичі – двоюрідні сестри та брати. Тітчині – Васька, Ірка та Левко, вуйкові – Светка та Валік. І це все давало хлопцеві те, без чого взагалі важко уявити світ. Усередині дитини жила любов, як сонячне проміння посеред найтемнішої ночі. Не тільки його любили щиро, а й він любив, умів, знав як. І всі те відчували, і всі бачили... І лише Сергій зумів це прийняти, а решта просто заздрила і ненавиділа Арсена. Так важко прийняти те, чого не розумієш. Але Арсена таки боялися зачіпати, бо з тих, хто смів перечити йому, дерик умів шнурки в'язати, а зав'язаним у морський вузол ніхто не хотів бути.

І ще одне зріднило хлопців. Арсен мав мрію. Хлопець любив подорожі, хоча поки тільки теоретичні, марив далекими світами. Міг безупинно розповідати Сергію про дивні заморські країни, тропічні ліси, істот, які там живуть. Батько Арсена був топографом, і від нього у спадок хлопець отримав непогану бібліотеку з книгами про дивні країни й світи. Хлопець мріяв стати мандрівником, щоб мати можливість подорожувати містами, державами, морями, річками, океанами, горами, долинами. Сергій довірився другу і показав йому одного разу з вікна спальні клаптик нічного неба з дивними мешканцями у ньому. Він уже встиг про них дещо прочитати в бібліотеці. І говорив так захоплено та щасливо, що Арсен не втримався й вигукнув:

– Ти хочеш бути астрономом, так? Я вгадав? От яка в тебе мрія! Ура!

Сергій вражено дивився на друга. Астрономом? Так, він хоче бути астрономом. Приятель прочитав у його серці те, в чому він сам собі не смів відкритися. Настільки та мрія здавалася нереальною. Сергій зізнався Арсену в тому, що тихцем перечитав усю літературу в шкільній бібліотеці, яка розповідала про зоряне небо. Чому тихцем? Бо за таке «зрадництво» в дитбудинку по голівці не поглядять. Бо тут діють свої неписані правила, за якими читання книжок, як і добре навчання, вважаються повним «атстоєм», майже гріхом, за це можуть і на смерть «зачмошити».

Сергій разом із Арсеном змайстрували ліхтарик із викинутих на смітник дротиків та старого акумулятора і тихцем під ковдрою ночами могли читати книги, які Арсен приносив із домашньої бібліотеки. А коли чергували на фермі, то Арсен чесно прикривав друга, виконуючи і за себе, і за нього брудну роботу, поки той читає. За це Сергій годинами переповідав прочитане-взнане другу чи тим, хто хотів його чути. Та здебільшого таке полюбили дівчата, хлопцям якось байдуже було і до неба, і до тих дурниць, пов'язаних із Всесвітом, який начебто утворився з маленької горошини. Бо то здавалося надто романтичним і тому

трохи дівчачим. Добре, що пацаняча більшість сприймала Сергієву балаканину як прості вигадки, не докопуючись до суті.

– Ага, хлопці. Зуб даю, правда. Всесвіт утворився з маленької горошини, уявляєте собі?

– Не бреш! Ой, не можу. Усе ти, Серій, вигадуєш, думаєш, якщо до ладу брешеш, то, тіпа, крутий? Ну що може ся вродити з малої горошини? Га?

– Ну, от людина, наприклад, – знайшовся Сергій. – Або дуб із жолудя.

– Ага... Може, ти, Сірко, знаєш, що ж то за крутелих ту горошину, з якої Всесвіт взявся, створив? Хе.

Він поки що цього не знав. Але обов'язково дізнається, коли стане великим ученим.

4. Бабуня Ніна

Бачиш, по цьому снігу рожевому
ходить ангел рожевий,
босими п'яточками залишає
рожеві слідочки
на білій щоці
стрімкого старого даху,
руцями в небо впирається,
регочеться,
хмари сумні колошкає,
смикає птаху – ворону розкошлану...

Сергій ніколи не забуде того літа. Вони закінчували восьмий клас. Багато хто з однолітків пішов зі школи до ПТУ Але, за традицією, ще ці літні канікули проводили разом із усіма. Ті, кого погоджувалися брати «вцілілі» родичі, направлялися до них, а решта – до табору на Азовське море. Дерик у якимось дивом вдавалося щороку вибивати для сиріток морські літні табори, які манерою життя майже нічим не відрізнялися від сиротинця: такі ж порядки, дисципліна, муштра, хіба що море поруч, і немає свиноферми та поля. До табору їздили зазвичай усі, тільки чергувалися таким чином, щоб хтось залишався біля нехитрої господарки – годувати курей, качок, свиней та виполювати бур'яни на городі. Свині та кури їсти хочуть і влітку також, а в полі роботи не менше, аніж восени чи навесні. Сергій відбув свій «агрономський» термін, за віковим статусом був наглядачем і вже збирався з новою зміною в табір, як раптом захворів. Вітрянка. Тож три тижні пробув в ізоляції. Арсен навідував друга, привозячи йому з домашньої бібліотеки книги. І Сергій зовсім не нарікав, що зараз не на морі, а змушений сидіти під замком. Бо ще ніколи він стільки не читав, бо ще ніколи не читав так щиро, не ховаючись.

Три тижні пролетіли швидко. І вже завуч збирався відправляти Сергія в табір до всіх, як по хлопця приїхали... Ті, хто хотів узяти його на решту літа до себе і кому дерик це дозволив зробити. Сергій був не те що здивований, скоріше заскочений зненацька виявом такої турботи, бо у нього там, у великому світі, зовсім нікого не було. А в чотирнадцять років уже не всиновляють. Так, до них інколи приїжджали «гастролери», які, мов товар, вибирали собі діток, хто – бо так треба, хто для розваги. Останні зазвичай «товар» повертали назад. Рідко хто приїжджав справді за дитиною. Вибирали чомусь найчастіше дівчат, і то переважно тих, які мали жалісливий ангельський вигляд. А у віці чотирнадцяти літ взагалі рідко кого всиновляли чи в дочеряли. Зрештою, до пестунчиків долі Сергій ніколи не належав. Тож, хто його хотів взяти до себе на канікули, для нього було загадкою, аж поки на прохідній не зіткнувся ніс до носа з Арсеном та старенькою бабунею в білій хустинці попід руку з

ним. Лівою рукою старенька спиралася на кривульку. От хто його захотів до себе взяти! На очі Сергія чи не вперше за останні кілька літ набігли сльози. Але ж Арсен і півсловом не прохопився про ось такий сюрприз!..

Схоже, бабуня правильно зрозуміла збентеження Сергія, бо без зайвих слів пригорнула своєю худюю кістлявою рукою голову хлопця до себе:

– Бідне дитятко, бідні мої дітки, – більше слів Сергій не чув, бо старенька плакала.

Бабуня Ніна сама запропонувала Арсену забрати Сергія до них на канікули. І хоч була слабка, досі лежала в лікарні, та все ж наполягла на своєму. Арсен так багато розповідав їй про свого особливого розумного друга, що вона просто не втерпіла та зателефонувала мамі Сьоми (дерика) й попрохала про послугу. Семен Сильвестрович перебував зараз із дітьми на морі, однак відмовити коханій мамці не зміг. Єдина вимога – письмова заява від бабуні Ніни та її присутність під час передавання сирітки з рук у руки. І бабуня Ніна погодилася. Розумні сумні старечі очі, добре ясне обличчя, помережане зморшками, і світло, яке йде від цієї жінки, – це все бабуня Ніна.

До міста добиралися на автівці. І відразу до лікарні. То лікар бабуні Ніни, також один із численних племінників старенької, попросив свого приятеля відвезти та привезти назад нечемну пацієнтку.

Простора світла палата з вікнами на схід. Велике вікно. Два ліжка. Одне застелене тільки покривалом поверх голого матраца. Видно, у бабуні сусіда нема. Бабунине ліжко виглядає так, наче та відходила щонайбільше на кілька хвилин. Поруч на тумбочці купа якихось баночок, пілюль. У кімнаті пахне валер'янкою. Хлопці сідають поруч на порожнє ліжко.

Бабуня важко зітхає:

– Натомилася я, хлопчики! Ох, натомилася! Давай, Сергійко, нарешті по-справжньому знайомитися. Мене звати бабуня Ніна. Ой, та що там! Ти це і так знаєш. Я рада, що мій Арсенко знайшов справжнього друга.

Вона говорить без пафосу, спокійно та лагідно. Голос трішки скрипучий, мабуть, від старості:

– То ти й справді Лічозір? – запитує Сергія бабуня.

– Лічо... хто? – Сергій кліпає збентежено та трішки знічено очима. – Ні-ні, ви очевидно не так зрозуміли Арсенка. Я – Сергій, прізвище – Безхатченко. Хоча у вашому припущенні є доля правди, бо дуже хочу стати астрономом, і тому, напевно, ви подумали, що я той, тобто не зовсім, не той... Е-е-е-е...

Затнувся, розводячи в сторони руки, наче виправдовувався за своє дурнувате прізвище. Якого не вибирав і яке вибрало його.

– Нічого я не наплутала, серденько, – бабуня говорила тихо і всміхалася.

Укриті зморшками, мов пооране поле навесні, обличчя. Але то зовсім не псувало її, навпаки – стільки світла було в маленькій худенькій жінці, аж Сергію раптом захотілося притулитися до неї ще раз, торкнутися кінчиками пальців сийва, що розливалось довкола старенької. Він не знав, чи вірить у Бога. Точніше, не так. У Бога він вірив, а от у чудні ритуали, які проповідували ті, що начебто були його посланцями на землі, – не дуже. Інтуїтивно знав – то все фальш. Сироти – вони такі: рентгеном проскановують та відчують брехню й облуду. А тут... Світло і зовсім нема навіть тіней. Уперше з Сергієм таке.

– Ой, синочку, стара зовсім стала й не так висловилася, однак не наплутала. Лічозорами в давні часи називали тих, хто не має власної оселі та змушений мешкати на вулиці, спати під розчиненим навстіж небом, тобто лічити зорі.

– Я ж тобі казав, Сергію, бабуня – колишня учителька мови. Знає майже все, – вставив і своїх п'ять грошків щасливий Арсен. Йому подобалося, що поруч і Сергій, і бабуня.

– А! Лічозори – то бомжі? – не цілком розумів Сергій, тому робив припущення.

– Та що ти таке кажеш? Жартуєш? – бабуня зайшлася хрипливатим сміхом і закашлялася.

Сергій не знав, що робити, бо кашель старенької був надривистим і важким. Почувався винуватим. Жінка кашляла довго й натужно, аж зблідла, руки затремтіли. Арсен приклав склянку з водою до уст старенької. Піла маленькими ковточками, вода через кашель майже вся виливалася і цівочкою скапувала поораною зморшками борідкою на кінці білої хустини, в яку була зав'язана.

Віддихалася. Арсен із Сергієм стурбовано дивилися на бабуню. Вона, бліда та втомлена, якусь мить сиділа з закритими очима, обіпершись на спинку ліжка. А коли обличчя нарешті стало таким, як і раніше, озвалася:

– Арсенку, синку, принеси ще водички. Ти знаєш якої, а то ця, тутешня лікарняна, мені аспериною віддає. Не турбуйся, зі мною Лічозорик посидить. Правда ж, Сергійку?

Сергій ствердно кивнув, перевівши погляд із бабуні на тумбочку.

– І не хвилюйся, синку. Я чемно вип'ю усі ліки. Ось ти принесеш водички, і я вип'ю.

Арсен стурбовано захитав головою:

– Добре-добре, бабуню! Не хвилюйтеся. Сергію, пильнуй тут. Я швиденько. П'ять хвилин.

Арсен стрімголов вибіг із палати.

– Вибачте, що змусив вас кашляти, – винувато промовив Сергій.

Бабуня поклала свою суху та худу руку на Сергієву. Рука тепла та легка, мов пір'їнка.

– Ну що ти, солодятьчко! Ходи до мене ближче, сядь поруч, і ми поговоримо.

Сергій сів на ліжку коло бабуні. Опинився так близько біля старенької, що міг добре розгледіти кожну зморщечку на її обличчі, потріскані губи, сиві вії над такими ж посивілими від старості, колись, може, й блакитними, очима. Бабуня всміхнулася і заговорила:

– Мій кашель – то давній мій ворог, – говорила вже спокійно. – А ворог, якщо він старий-престарий і разом із тобою зістарівся, з часом зачинає здаватися давнім приятелем, і коли довгенько не навідується на гостину, то злий знак.

Сергій зачудовано слухав. Вона ще й жартує.

– То все мої слабкі бронхи, синку, таке давно зі мною. Ще від війни. Перенесла пневмонію, мало тоді не вмерла, а кашель – то наче плата за життя. Мудрі ескулапи запевняли мого чоловіка, що я зі своїм хронічним бронхітом при паскудній львівській погоді довго не протягну. А, бачиш, ніхто з людей не знає, кому скільки Той, що вгорі, налічив. Досі жива! Хоча добре знаю, синочку, що мені вже давно пора. Майже вісімдесят літ – то таки замного для хворих бронхів! – усміхалася, й одні зморшки на її обличчі розгладжувалися, а нові з'являлися.

Сергій мовчав, а бабуня, схоже, й не чекала, що він почне відповідати, тож вела далі:

– Зачекався мене Михасик там, – і вона підводить свої вицвілі очі догори. – Я давно маю бути поруч. Михасика, мого чоловіка, вже двадцять літ немає. Та я замирилася з тим, що досі вікую. Віриш, серце, ніколи не просила в Бога смерті. Бо Йому видніше: Він – дає, Він і забирає. Забрав мого синочка Юрасика в двадцять п'ять. Вважав, що так ліпше для нього. Може, й ліпше, замирилася. Ех, наплакалася тоді. Охо-хо, багато сліз виплакано за життя... Але то, певне, добре, що навчилася плакати. Чому? А бачиш – серце гірку тугу в собі не держало, вона витікала струмочками з очей. То вже так ведеться: що довше життя, то більше у ньому і радощів, і горя, і смутку, і веселощів. Усього порівну дається кожному. Слава та милість Господні – безмежні. Творець послав нам із Михасем ще й донечку, Олюсю. Натерпілася вона, бідненька, також різного. Чоловік її залишив саму з дітьми. Сказав, що знайшов ліпшу. Хтозна, чи ліпшу, та набагато молодшу – точно. Потім вертався, падав у ноги, цілував руки, просився назад. Не прийняла. «Гонорова», – дорікали люди. Хоча гонор тут ні до чого. Мудрість скоріше. Бо хто нагидив тобі в криницю один раз і прийшов до неї напиться

знову, знаючи, що ти її вичистила, не зможе втриматися довго, бо нечистоплотний... О, ні! Ми з Михасиком нічого їй не радили. Боронь, Боже, втручатися в стосунки двох! Сама все вирішувала. Ото ж ми вкупі дружно жили в квартирці-рукавичці. Я, Михась, наша доня і онучатка – Настуня та Стюпка. Зараз Оля в Італії, допомагає Насті з дітьми. Інколи телефонує, плаче, жаліється на життя, додому проситься: «Мамо, як на чужині тяжко! Мені наше місто щоночі сниться, і тато такий молодий, і ти – юна. Думала моя Настя в отій Італії мед їсти ложкою, але той мед на чужині зовсім не солодким видається, чи, мо', то його забагато. І знаєш, полином у тій Італії зовсім не пахне, та чому ж так гірко?» Кажу: «Повертайся додому, до нас із Арсенком. Приїжджай! Настя не пропаде, онучата вже виросли! То я – стара і вже гірша, певне, розумом від малого. Приїжджай, припилюєш Арсенка, бо мене пилювати не дуже треба. Ти нам більше знадобишся, ніж отій Італії». Не хоче й чути. Усе їй здається, що онуки без неї не ростимуть. А мене заспокоює. Каже: «Мамо, не збирайтесь умирати. Ще не час!» Не час? Еге ж! Майже ніхто не знає часу свого.

– Майже ніхто? – перепитує луною Сергій. Із ним ніколи ніхто з дорослих ось так відверто не розмовляв. Вчителі вчили згідно з написаним у книжках, але не ділилися життєвими премудростями, інколи лаяли, часто зневажали, деколи жаліли та торочили час від часу: «Ех, кому ви потрібні, безталанні?»

– Як то – майже ніхто? – ще раз перепитав.

– Так. Бо ще ж є ті, що з власної волі вкорочують собі віку. Самогубці тобто. Якщо ти собі життя не давав, то чи маєш право його в себе забирати? Ой, та що це я про сумне, – стрепенулася старенька. – Вибач мені, синку. Знаєш, старі люблять побазікати, бо думають, що прожили стільки і бачили таке, що молодим надолужувати і надолужувати. Та старі забувають одну дивну річ: майже всі люди вчаться лишень на власних помилках, скільки б не розповідали нам пізнавально-виховних історій і старші, і мудріші.

Бабуня знову закашлялася.

– Ох! То мені моє тіло говорить: «Ніно, Ніно, я вже не годне терпіти більше. Час мій майже закінчився!» У мене здоров'ячко, мов у доісторичного чорно-білого телевізора, який із невідомих причин досі працює. Та працює специфічно: поки не стукнеш ногою – і мовчатиме, і не показуватиме. Але ж... Моя душа благає тіло: «Потерпи, будь ласочка, ще трішки, хай Арсенко зіпнеться на ноги, і тоді до Михасика. Хай уже забирає до себе».

Бабуня дивилася своїми добрими очима на хлопця. Скуйовдила його чуприну:

– А ти, солодетко, не бомж зовсім. Що ти таке вигадав? Бомжі – то ті, хто мали і не зуміли втримати. А ти ніколи не мав, але матимеш, бо ти – справжній. Лічозори – то не просто безхатченки. То ті, що шукають і йдуть на поклик власної зірки. Ти – один із них. Вір у свою зірку. Мені про тебе Арсенко розповідав багато. Ти станеш тим, ким захочеш, але мусиш дуже-дуже захотіти, постаратися для цього також.

Шарпнулися двері, і в палату вбіг захеканий Арсен із дволітровою пляшкою мінералки. Слідком за ним зайшов чоловік у білому халаті:

– Арсенко, не створюй бурю, хіба так можна ганяти, мало медсестру з ніг не збив. Тихіше і спокійніше. Ти ж не крос біжиш. Це лікарня, і тут хворі.

Голос чоловіка звучав поважно. На голові шапочка біла, як і халат. Чіпкі, чорні, як вуглинки, очі, такі ж чорні вуса. Лікар майже серйозно відрекомендувався, дивлячись на Сергія:

– Доброго вечора, добродію! Я – Володимир Васильович! Це для тих, хто тут вперше. Ви, очевидно, Сергій, задля якого ця нечемна, але достобіса симпатична пані сьогодні насмілилася мене послухатися.

Почувши таке, старенька всміхнулася й була відкрила рот щось говорити, та лікар приклав палець до уст, і вона тільки стенула плечима.

– І тому зараз, молоді люди, дозвольте нам із моєю улюбленою пацієнткою потеревенити, бо ж я її давненько не бачив. Так засумував, що аж додому не зміг просто так піти. А ви, хлопчики, зайдете завтра.

Розпрощалися. Бабуня поцілувала в чоло Арсена, а потім Сергія.

Володимир Васильович – лікар бабуні та водночас якийсь там далекий родич, про це Арсен розповів Сергієві дорогою додому. Дякуючи його таланту бабуня досі тримається.

Хлопці йшли пішки вечірнім літнім Львовом. Спека втомилася і пішла спати, місто наче притихло від втоми та галасу. І воно було чудове. Справжнє, живе. Сергію навіть здавалося, що він чує, як Львів дихає... Арсен безупинно базікав, розповідаючи другу то про бабуню, то те, що знав про Львів. Про старі будівлі, дивні їхні назви, навіть про тих, хто їх будував, хто в будинках колись жив, любив, ненавидів.

Сергій був упевнений, що без друга міг би легко заблукати в лабіринтах безкінечних вузьких вуличок та старих мурів. Хлопці спускалися Личаківською – таку назву читав Сергій на табличках будинків. Їх обганяли поважні яскраві вагони, що рухалися колією. Вони були прив'язані дротами до інших дротів. Це трамваї. Звісно, Сергій бачив їх на картинках журналів та на екрані телевізора. Але ось так, по-справжньому, – вперше. Із вагончиків виходили люди, у вагончики заходили люди. Вони всідалися в червоні крісла: одні щось читали, інші просто витріщалися у вікно. На вулиці темніло. Засвітилися ліхтарі та вивіски над крамничками. Усе видавалося якимось нереальним. Сергій майже не слухав, про що йому розповідає Арсен. Так його вразило видиво нічного Львова.

– Арсенко, слухай, а багато тре' грошей, щоб покататися на ньому? – Сергій тицьнув пальцем у хвіст трамвая з номером два.

– Та можна і зайцем. Але тільки одну зупинку, бо може нагодитися контролер, і тоді буде непереливки: бабуса за мене штраф заплатить, а тебе відправлять назад у дитбудинок.

Арсен серйозно пригальмував на зупинці, чекаючи трамвая.

– То, може, ну його, тоді ліпше ногами. Га? – Сергій не хотів у дитбудинок.

– Та не бійся. Одну зупинку без білета можна, та й вечір уже, ввечері контролерів майже нема. У них також є діти, родини. Зрештою, можна було б і квитки купити. То мало коштує, та... – Арсен постукав по кишенях штанів, там зовсім не дзвеніло. – Грошей я не маю при собі. Останні витратив бабуні на мінералку, ще печива сухого купив. І... той, мусив для медсестри та санітарки щось залишити. Хоч Володимир Васильович за це сварить, та я все одно роблю по-своєму. Я не можу біля бабуні вночі бути, а мо', їй чогось захочеться чи зле стане, то пані Люся чи пані Оля допоможуть. Знаєш, у них життя також не цукор. І зарплати маленькі, і постійно їм ті гроші затримують, а в кожній сім'ї. І вони дуже-дуже хороші, бо все відмовляються від грошей. Жаліють і мене, і бабуню, але я вмію переконувати. Тому, Сергію, вибач, хоч ти і в гостях у мене, та трохи мусимо й пішки походити, економити.

Сергій із усім погоджувався. Він не знав і не вмів жити на волі, він у всьому тут довіряв приятелю. А той попередив, що Сергій не просто має його в усьому слухати, а вчитися всього того, що вміє Арсен, якщо дуже хоче вибратися з інтернату і стати вільним. Сергій дуже хотів.

Довго хлопці блукали дивним та прекрасним старим Львовом. Урешті видряпалися крутою вулицею Кобилянської на вулицю Кирила і Мефодія. Сергій уважно читав вивіски на будинках, про всяк випадок, щоб не заблукати, мало що може трапитися. На бічних вуличках світла було трохи менше і порядку також. Картина вже не видавалася такою ідеальною, як на яскраво освітленій Личаківській. Та враження від міста це не псувало, а навпаки – переконувало Сергія, що тут мешкають звичайні люди, такі, як він, які і сміять не менше, і не є ідеальними, як він чомусь раніше про них думав.

– То моя рідна вулиця. Колись її називали Курницькою. Одні кажуть, тому що то було глухе передмістя Львова, того, якого ти ще не бачив, але яке я тобі покажу, і тут небагаті міщани тримали домашню птицю. Інші кажуть, Курницька вона через те, що тут гнали самогонку, курили, тобто дистилювали її.

– Арсене, а ти звідки то знаєш? – Сергій здивовано дивився на друга.

– Та від бабусі. Вона любить говорити, що людина мусить знати про місце, в яке пускає своє коріння, якнайбільше. Я ж начебто тут коріння пустив, га?

– Хм! А для чого про вулицю все знати? Ще про своїх рідних – розумію, а про вулицю! Чи не однаково, хто тут жив колись? – Сергій стенив плечима. – Ті ж люди не були твоїми родичами чи бодай кимось видатним для міста?

– Не. То не так, Сергію. Якби не ті невидатні – то й міста могло не бути. Кожен камінчик під ногами покладений з любов'ю, кожен камінчик у стіні будинку мусить не просто надійно захищати від негоди, а тішити око. Хіба ж не приємно дивитися тобі на стіни таких красивих неоднакових будинків? Та то нічого. Я тут тобі таке покажу і таке розповім...

Зупинилися перед чепурненьким затишним будинком. Обсаджений квітами дім здавався чарівним, наче з середньовічної казки про фей та чарівників.

Арсен прочинив вхідні двері під'їзду:

– Колишня вілла архітектора Станіслава Кшановського, збудована за його власним проєктом 1891 року. Заходь і будь як удома.

5. Не вкради

Я не знаю, за чим я плачу —
Чи за тим, що життя – незряче,
Чи за тим, що прозріння – сліпуче.
Тільки біль, як завжди, неминучий.

Ці канікули стали для Сергія не лишень справжнім святом, а й школою життя – іншого, не схожого зовсім на те, яке він досі знав. Бо Львів – то ж не лише будинки, кнайпи, крамниці, ринки, бруківка, його мешканці. Це місто – живе-живісіньке, справжнє, з особистою біографією, харизмою, вдачею, характером. Воно також впливає на тебе, навіть коли ти про це не думаєш, виховує тебе, дисциплінує, рятує, карає, наказує, ненавидить і любить. Тому поведься чемно, як добра дитина, бо інакше ти тут не приживешся. Ні, Львів не переживуватиме тебе, як то роблять зазвичай великі мегаполіси, цей гоноровий красень ніколи не стане псувати свій апетит чимось непристойним, гидким на смак, він просто тебе виплюне.

Таке розуміння до Сергія прийде згодом, а поки він дедалі більше закохувався у Львів, який продовжував видаватися хлопцю чарівливим, можливо, вже не таким і бездоганним, але таки чарівливим, попри всі побутові кострубатості. Скажімо, вода з кранів тут текла виключно за графіком, тобто по годинах: із шостої до дев'ятої, вранці та увечері. Не встиг, не застав – твої проблеми. Воду набирали у великі баняки, виварки, каструлі, відра. Так, про всяк випадок, бо траплялося різне, особливо влітку, коли господарники міста без попередження вимикали воду з профілактичною метою на день-два, а не текла вона з кранів і по декілька тижнів чи місяців.

Помешкання Арсена та бабуні Ніни розташовувалося на другому поверсі тої самої вілли Кшановського. Дві окремі кімнати, кухня, коридор, туалет та ванна вкупі, невеличка комірчина. Висока стеля помешкання не здавалася Сергієві чимось особливим. У його дитбудинку стелі також не були низькими, це ж колишній поміщицький маєток. Схоже, тоді все так будували – просторо. Одна з кімнат квартири бабуні завжди здавалася «в найми».

Зараз вона пустувала й чекала першого вересня, коли повернуться після канікул три студентки-четвертокурсниці Франкового університету, деякі корпуси якого знаходилися на цій же вулиці.

Хлопці розташувалися в іншій кімнаті, трішки меншій. Арсен Сергію постелив на розкладачці, сам спав на розкладному кріслі. Ще одне ліжко пустувало. То – бабусине, і воно чемно чекало повернення господині.

Арсен вставав рано, перед шостою. Звісно, будив і Сергія, разом бралися до роботи. Треба було вистояти вранці чергу, і не одну: по масло, сметану, ковбасу, крупи... А ще сходити на базар по свіже молоко, яйця, моркву, пастернак, петрушку, кропчик, м'яту, яблука, бурячок для борщику, домашню курочку для бульйону... Потім чистилася картопля, нарізалася цибуля, помідори, огірки, часник, а ще слід було помити посуд та поприбирати в кімнатах.

Сергій із напіввідкритим ротом спостерігав, як Арсен чаклував над варивом, і набір куплених на Стрийському базарі продуктів враз перетворювався на невимовну смакоту. Пахло так, що можна було слинкою вдаватися. Арсен казав, що варити його навчила бабуня. А які він робив вареники! Не до порівняння з синюшного вигляду дитбудинківськими, які іноді потрапляли в меню вихованців сиротинця. Зазвичай в обідню пору, поробивши всі домашні справи та приготувавши обід, хлопці йшли до бабуні в лікарню. Там слухали нехитрі теревені старенької з такими ж хворими, як вона, котрі часто навідувалися в палату. Її кімната вікнами виходила на схід, і сонце не так припікало в полудень і пополудні.

Після того хлопці мали вільний час, якраз щоб повештатися містом. Арсен залюбки відкривав Сергієві таємниці улюбленого міста, про які йому колись розповідала бабуня.

– А оцей красивий будинок на вулиці Вірменській ми, львів'яни, називаємо «Пори року». Я його дуже люблю. Бабуня Ніна розповідала, що він став першим будинком у Львові, де на фасаді, так би мовити, розмістили не просто міфологічних персонажів, як на більшості (ти ж бачив), а звичайних людей. Он, бачиш, в отих віконечках між другим та третім поверхами? Весна, селяни орють землю. Там під барельєфом латинкою написано щось типу таке (за дослівний переклад не відповідаю): «Хай сильні воли масний ґрунт землі відразу з перших місяців року перевертають». То щось із Вергілія. Ти ж пам'ятаєш, хто такий Вергілій, пра'?

Сергій пам'ятав. Спілкування з Арсеном не минуло даремно. Тому кивнув головою, а Арсен захоплено тицяв пальцем у будинок та розповідав далі:

– А тут уже й літо нагодилося, селяни збирають урожай. Написано приблизно таке: «А золоте колосся колоситься в найбільшу спеку, і в найбільшу спеку тік молотить висохле зерно». Далі осінь, також гаряча пора. Тут на тому барельєфі люди толочать льон. І підпис: «Щедрі осінь приносить плоди, і високо на зігрітих сонцем скелях дозріває виноград». А ось і зима – пора перепочинку, коли можна й на санках покататися. «У холодну пору селяни здебільшого користають із набутого та радісні влаштовують застілля». Але й тут без міфів не обійшлося. Бачиш, ондечки в центрі між зображеннями літа та осені «напівсидить-напівлежить» Хронос – господар часу, який тримає в руках Всесвіт. Над ним напис: «Жив на Землі золотий Сатурн». Ну що ще тут цікавого? Ага! Чотири лики символізують чотири вітри, які віють із різних частин світу. А ще подивися на кути будинку аж нагорі. Бачиш, там лелеки. Той, що зліва, тримає напис: «Віщує весну». Той, що справа: «Повертає зиму». А між третім та четвертим поверхами латинкою написано таке: «Усе має свій початок, усе має свій кінець».

– Ти знаєш латинку? – перепитує здивований Сергій.

Арсен морщить носа та куйовдить своє волосся.

– Якби ж то. Не зашкодило б. Хіба що трохи. Бабуня мене починала вчити та... Захворіла. А от бабуня добре знає, і не тільки латинку. Бо все, про що тобі оповідаю, від неї

почуте. Вона не просто любить наше місто. Бабуня і все, що вона знає, для мене і є Львів. Отой, найсправжнісінький.

А потім десь близько шостої хлопці йшли «до праці». Лікар бабуні Володимир Васильович «домовився» з паркувальниками на стоянці біля лікарні, і хлопці за гроші мили машини. Ось так заробляли собі на хліб і на масло. Арсен економив кожен копійчину і зі зневагою ставився до тих, хто ті гроші безглуздо тринькав. Сергій не зовсім розумів друга. Для чого так напружуватися, коли можна й по-іншому гроші добувати, набагато простіше? Тим паче, в такому великому місті! Але нічого не радив приятелю, бо був у нього в гостях і мусив поводитися чемно. До того ж бути дармоїдом не хотілося.

Одного літнього вечора, десь після другого тижня Сергієвого перебування в Арсена, трапилася така історія. Вони поверталися з роботи додому, втомлені і трохи сердиті. За останню вимиту машину нічого не заплатили, бо їм дістався якийсь немісцевий жлоб, що дав хлопцям по цукерочці «за труди». А коли дядечки-паркувальники почали його соромити, взагалі сказав, що поскаржиться кому слід на те, що ті використовують рабську працю неповнолітніх. Мусили змиритися.

Так от. Їхали хлопці в трамваї, Арсен притулив щоку до вікна і дрімав. На одній із зупинок увійшла огрядна тітонька, зав'язана в білу хустину під молодичку, з величезними торбами. Усілася перед ними. Вагон був майже порожній, а оскільки вони сиділи в кінці вагону, то ніхто назад і не озирався, не придивлявся дуже до них. Тітонька заходила щось там поправляти в напханих торбах. Чорна дамська сумочка пані теліпалася просто над ногою Сергія. Вона була відкрита, і з неї спокусливо стирчав гаманець – товстий, новий. Сергій навіть не думав, що можна вчинити по-іншому. Красти в дитбудинку не вважалося гріхом, навпаки – за те, що цього не вмієш, могли і по голові натовкти. Коли він вчився в п'ятому-шостому класі, ще до появи у школі Арсена, і належав до групи малих, то старші хлопці вимагали «приношень» від менших – двадцять-тридцять копійок в день. А де їх узяти? Звичайно, вкрасти. Не вмієш – навчись. У школі в їдальні ненароком залазив у кишеню до однокласника чи однокласниці з місцевих або йшов на базар. Але після того, як зловили кількох хлопців на гарячому і дерик отримав від міліції «наганяй» і погрози від постраждалих у розправі, збори мзди припинилися. Та старі звички залишилися, і кралосся тільки тоді, коли траплялася нагла необхідність. Слід сказати, що Сергій жодного разу на крадіжці не попався, мав до цього «вроджений» хист. Він не кидався відразу на жертву, вмів очікувати. А тут і зараз жертва видавалася просто ідеальною.

Шур-шур розкрита торба по нозі. Арсен дрімає, довкола порожньо, спереду ніхто не озирається, поруч нікого. Хвять і...

Рука Арсена на його, німий докір в очах. Арсен перехоплює гаманець. Сумка піднімається вгору, бо тітонька щось там поправляє в себе на голові, хустина сповзла. Арсен нахилиється, кидає гаманець на підлогу, майже біля ноги жінки, торкає її легко за плече:

– Пані, пані! То не ваш гаманець під ногами валяється?

Жінка вся стрепенулася, зірвалася на ноги, нагнулася, підняла. В очах стільки вдячності та переляку:

– Мій-мій-мій! Ой, хлопчики, золоті мої! Ох, я роззява, – забідкалася, поправляючи то сумочку, то хустину на голові. – Майже все б втратила! Сьогодні зарплату нарешті за півроку видали, то я моїм лоботрясам різного накупила... Дякую вам, любі хлоп'яточка! Яка має бути горда мама, що народила та виховала таких чесних діток. Ой, ой, я зараз.

Вона похапцем, навіть не відкриваючи гаманця, не перераховуючи гроші, запхала його до сумки, закрила торбу на блискавку і заходила щось вишукувати у своїй картатій торбі. Нарешті дістала дві пачки світочівських цукерок «Морські камінці». Тицьнула їм до рук, а тоді нахилилася над хлопцями і поцілувала в голову – спочатку Арсена, потім Сергія.

Сергій ладен був крізь землю провалитися. Так йому соромно було чи не вперше в житті. Хлопці мовчки доїхали до своєї зупинки. Тітонька ж не вмовкала і збуджено розповідала про своїх трьох лоботрясів. Вони зараз у мами на селі, допомагають старенькій по господарці. Старший, Дмитрик, уже в шостому класі – він і на городі справляється, і свиней годує, і води наносить із криниці. Середній, Михась, третій клас закінчив. То він корову пасе, а найменший Ростик – той усім заважає, напевне. Бо за ним пильнувати треба, щоб лиха не накоїв – і собі, й іншим. Йому ж лишень чотири роки. А тато з мамою в місті на роботі... Звичайна історія.

Хлопці вийшли з трамвая. Арсен і слова не зронив, тільки вже дуже насупився, мов львівська погода на дощ. Сергій заходився перепрошувати:

– Арсенко, слухай, той... Ну, я ж не знав. Я думав – то якась багачка, от і поцупити вирішив. Ну, вибач. Осічка вийшла, – щось таке лепетав Сергій, виправдовуючись.

Арсен зупинився, мов вкопаний:

– Осічка? Що? То це не вперше? Ти, ти, ти такий, як і вони усі, як хлопці з дитбудинку! А я думав, що ти мій друг, що ти інший. Ех! Красти не можна, Сергію! Чуєш? Агов! Красти не можна. Ти своїм кучим розумом не розумієш, що красти не можна? Вона, ну та пані з трамвая, хіба вона винувата в тому, що більше має зараз, ніж ти? Чи той чувак, який їде в дорогій машині, а ти її йому миєш, чи винуватий він у тому, що народився в нормальній родині і його добре виховали? А може, він тяжко працював і наскладав на тачку? Що дивишся? Не всі, хто має більше, ніж ти, – злодії. Ти відбираєш не в бандита чи покидька зайве, Сергію. Ти крадеш у звичайних людей. Багаті трамваями не їздять, у чергах не стоять і на ринки рідко зазирають. І ти – не Робін Гуд. Ти – справжній кишеньковий злодюжка. Якщо ти відбираєш хліб у дітей, то чого тоді дивиєшся, що нас, сиріт, світ ненавидить? А за що нас любити? Добре, хай! Я змирюся з тим, що ти в Бога не віриш і заповідей Божих не знаєш. Але в щось ти таки мусиш вірити? А якщо вже геть ні в кого і ні в що, то так і не зумієш стати ліпшим, то так і залишишся внизу, навіть не на землі, а під нею – хробаком. Ні, не так – від них хоч якась користь. А ти, ти... Звісно, вкрасти – легше, але ж...

Сергій сердито блиснув очима:

– Я не такий. Я, я...

Затнувся.

– Що ти? Ти щойно ледве не залишив голодними трійко дітей. І ще посмів взяти в неї цукерки? Гівнюк ти. А ще другом називаєшся!

– Я їх викину. Ти що думаєш, я не зможу без них обійтися? Зможу. Тільки ти не знаєш, через що мені довелося пройти, щоб вижити... То ти – дериків любимчик, а я, а ми...

Сергій підняв було руку, щоб жбурнути кудись убік цукерки, Арсен перехопив її і вирвав пакет із долоні:

– Не смій. Вона їх дала від щирого серця. Завтра занесеш бабуні. Моїми поділимось... А тепер пішли. Буду тебе, дебіла, уму-розуму вчити, бо хоч ти і сволота, та все ж мені друг.

Сергій мав би образитися на Арсена. Той уже три роки відучився з ними у дитбудинку і мав би знати, яке в них там життя. І що ті звички в нього не від розкошів, і що так важко противитися спокусі розжитися легкими грішми, особливо коли голодний чи холодний. А потім... Потім те все стає звичкою. Але змовчав, тільки нервово переминався з ноги на ногу.

Арсен відійшов на метрів п'ять, озирнувся, махнув рукою, типу, наздоганяй:

– Що стовбичиш? Пішли.

Йшли мовчки. Сергій брів, важко дихаючи, шукаючи собі виправдання, і знаходив. А він ті гроші крав не для себе, він хотів до копійки віддати все другу і бабуні. За те, що добрі до нього, впустили в своє життя, дозволили стати його частинкою. А тепер, що тепер буде? Арсен завтра все розповість бабуні, а та – дерик... Точно, прийдеться збирати манатки.

Арсен попереду, Сергій дріботить слідком. У будинок не зайшли. Поруч невеликий старий садочок. Під яблунею дерев'яна лава, столик. Недалечко, під старою грушею, хтось прилаштував гойдалку. Два ланцюги, дер е в'я не сидіння. Справді сидіння, бо має й спинку, і підлокітники, навіть колись було пофарбоване жовтою фарбою, яка вже облупилася.

Місяць сьогодні вповні. Сергію здалося, що той сумно озирає місто, можливо, тому, що світла ліхтарів аж забагато, і він видається вже не таким ефектним. Арсен кивнув головою на гойдалку:

– Сідай. Побалакаємо, – говорив спокійно і наче відчужено. Сергій чемно сів, почувачись мов на лаві підсудних перед зачитуванням вироку.

6. Пані Войцеховська

І знову тільки – Господи, спаси!
І знову – сльози випікають тіло.
Зоря летіла – так, зоря летіла.
А як упала – серце обпекла,
аж ти сичала й бризкала від болю!
А кажеш – просто – завжди будь собою...
І що тепер – ті сльози на очах,
і що тепер – це серце обгоріле?
Зоря летіла?
Так. Зоря. Летіла...

– Знаєш, коли я в дитбудинку познайомився з тобою, то відразу зрозумів, що не пропаду. Не згину, бо відчув у тобі щось рідне, відчув частинку дому. Уже пізніше багато розповідав бабуні про тебе і про твоє життя, і про твої сни. А вона плакала, слухаючи мої оповіді. І казала триматися тебе, бо хтозна, кому з нас то більше потрібно. У мене немає рідних братів та сестер. Є двоюрідні, які мене знати не хочуть. Але у мене є бабуня і її світ. І тут з'являєшся ти. Хто ти для мене? До сьогодні думав – брат. Я не хочу помилитися. І тому я розповім тобі те, що, сподіваюся, змінить тебе. Але спочатку відповім на твій закид. Я не дериків любимчик і не його родич. Чоловік бабуні Ніни і батько нашого Семена були братами. А тепер по суті. Ніхто з тих людей, що ходять поруч, не винен у тому, що з тобою сталося. І з тими, хто потрапляє в дитбудинки. І мені з них ніхто нічого не винен. І я знаю напевне: буває щось набагато гірше, аніж втрата батьків чи незнання – хто ти. Бабуня Ніна каже, що то – втрата гідності. Я хочу розповісти тобі про мою бабуню Ніну. Я знаю, що не випадково вона мене тоді відправила за мінералкою. Щось вона тобі, засранцю, пробувала в перший день утовкмачити, в твою пустоголовину, та, видно, до дупи все. Інші слова тут потрібні.

Арсен приступив майже впритул до Сергія. Пильно зазирнув у очі. Сергій перелякано ковтнув слину, таким дорослим він ще свого друга не бачив.

– А тепер слухай мене уважно, бо якщо те, що я розповідатиму, не вправить клепки у залишки твого мозку, то гріш ціна всьому тому, що ти собі наміряв і що я про тебе вигадав. І мені гріш ціна, бо я тебе не розгледів.

Арсен відійшов убік і всівся навпроти Сергія, на лаві під яблунею. Почав розповідати.

– То було давно. Дуже давно. У далекому тридцять дев'ятому. Початок Другої світової. Вересень. У Львів прийшла радянська влада, та сама, про яку ми з тобою знаємо з книжок. Тобто «перші совєти», так їх тоді кликали. І почалося веселе життя для тих, хто до того мирно жив у цьому місті. Жив по-різному, але мирно. Настали лихі часи. Людей забирали

вночі зі своїх домівок, часто цілими родинами. Просто так, без причини, лишень за те, що мав ліпшу хату, роботу, одяг, посаду, не вкрадену, а чесно добуту. Двадцять першого червня сорок першого під оцей ось будиночок, що ми під ним сидимо, о четвертій ранку під'їхала машина, воронок. А в цьому будиночку, віллі, як тут її називають, мешкала мирна добропорядна родина дрібних львівських торговців. Чоловік із дружиною та дві донечки. Їх у ту ніч заарештували. Завантажили сонних та розгублених, нашвидкуруч на нічні сорочки накидався сякий-такий одяг, і все. Їх відвезли у Бригідки, в тюрму. Ніхто нічого не пояснював. Усе просто. Ось документи, ось наказ. А накази зазвичай не обговорюються, а виконуються. Їх усіх кинули в одну камеру, в якій уже й так було затісно. Мама благала майже навколішки, щоб відпустили молодшу тринадцятирічну Ванду. Материнське серце відчувало лихо. Та їй швидко заткнули рота: «Будеш чіплятися – розстріляємо».

Уранці на допиті їх усіх родиною звинуватили в контрреволюційній діяльності проти радянської держави, навіть наймолодшу, Ванду. Ти знаєш із підручників з історії, що наступного дня, двадцять другого червня, почалася війна фашистської Німеччини проти Радянського Союзу. Совети спішно відступали. А що робити з полоненими, заарештованими за контрреволюційну діяльність? Евакуйовувати? Ще чого! Панькатися зі зрадниками! А, зрештою, і навіщо? У тюрмах почалися масові розстріли. Фронт стрімко наближався, і совети діяли грубо та швидко. Спочатку то була звична для НКВС практика, пригадуєш, нам історичка розповідала. Типу індивідуальний підхід. В'язень «запрошувався» у спецкамеру і без попередження діставав постріл у потилицю. Та і то видалося для виконавців трохи задовгою процедурою, і почалися розстріли вже без церемоній. Заганяли побільше в'язнів до камер підвалів та через дверцята, оті що для передачі їжі, стріляли з автоматичної зброї. Віконечко відкривалося – і в'язень замість шматка хліба отримував смерть. Правда, декого треба було після цього добивати, не всі відразу помирали. Зайвий клопіт та час для катів, так би мовити. І тоді придумали ще швидшу розправу. Через віконце кидали до камери гранату. У камеру, де сиділа родина Войцеховських і чекала своєї участі, також кинули гранату. Усі загинули, тільки старшу доньку, сімнадцятирічну Ірену, контузило, вона просто знепритомніла. Обличчя та груди дівчини були залиті кров'ю батька, який в останній момент зреагував і накрив дитя собою, мама прикривала сестру та... Ірен отямилася в могилі десь за Львовом, посеред місива з мертвих тіл, які під літнім спекотним сонцем вже починали розкладатися, особливо ті, що лежали на дні. Їх, очевидно, розстріляли кілька днів тому. Совети дуже поспішали, бо як-будь прикривали трупи в ямі, знаючи, що то не остання ходка, мають бути ще трупи. Дівчині «пощастило», що ходка не остання і що братську могилу ніхто не стеріг. Бо ж від чого чи від кого? Мертві не оживають, а живі? Живим не до мертвих...

Арсен зупинився, переводячи подих. Досі він говорив наче не для Сергія, а кудись убік. Зараз він звернув очі до нього:

– Що, далі розповідати чи, може, досить? Може, тобі розповісти, як приємно та легко вилазити по трупах із ями, чіпляючись за тіла ще вчора живих і щасливих мирних людей? Чи як ридала-голосила, падала на коліна і просила Господа сімнадцятирічна дівчина її умертвити разом із усіма, щоб тільки не терпіти той біль і муку пам'яті, які терзатимуть усе життя?

Сергій мовчав, утупивши очі в землю. Усередині все затерпло від почутого. Чому він це все йому розповідає? Якийсь незрозумілий здогад вліз у серце. Арсен, напевно, прочитав це на обличчі Сергія:

– Ірен ледве вибралася тоді з-під трупів та шматків землі, якою притрусили могилу. Так-так, бачу, вже здогадався. Ірен Войцеховська – то Ніна Фьодорова тепер. Я не запитував ніколи бабуню, що вона тоді відчувала. Навіщо? Що може відчувати юна дівчина, в якій все життя попереду і яка в один день втратила все? Навіть була живцем похована. Надворі стояв червень. Ірен пересиділа тиждень у лісі, поки з міста не вибралися совети і не увійшли німці. Шило змінилося на мило. Вернула додому. Точніше, до того, що колись було її домом.

Порожньо, тихо, страшно. Із хати мародери винесли все цінне – похапцем діяли. Розтрощені меблі, порвані гардини на вікнах, навіть зірваний паркет у вітальні... А німці що? Та нічого. Її не чіпали. Бо батько Ірен – напівнімець по матері. Мусила десь взяти кусень хліба, щоб не померти з голоду. Не каліка – то не подадуть. Та й хто подасть? Війна всіх зрівняла, перетворивши на бідняків. Красти? У кого? У таких само нещасних, як вона? Та й не вміла і не посміла б ніколи то зробити. Ось так, Сергію! Ні городу, ні господарки, хоч здихай з голоду. Батькові крамниці розгромлені, всі родичі мертві. До війни Ірен закінчила гімназію для дівчат, отут недалеко, де зараз четверта школа. Мала добру освіту, знала кілька мов. Німці відкрили школу, набирали серед місцевих учителів. І вона пішла в ту школу вчити дітей. На кусень хліба Ірен собі заробляла. Але то все було тимчасовим, відчувала це. У липні сорок четвертого повернулися совети, другі совети. Ті прийшли вже надовго. Усіх тих, хто був хоч трішки запламований зв'язками з «окупаційною нацистською владою», арештовували чи просто вбивали. Багато людей виїхало – хто куди, світ за очі, дехто втікав із німцями. Бабуні не було куди втікати. Тут залишалася велика могила з рештками її рідних. Вона її покинути не змогла. Посвідчення особи, що їй видала німецька влада, бабуня передбачливо знищила. Звісно, вона та її родина стали ворогами советської влади в сорок першому, і за документами були усі мертві. Удень вешталася містом у пошуках роботи чи їжі, дивом оминаючи вартові патрулі. Інколи це не вдавалося зробити, тоді переходила на польську мову, говорячи, що документи загубила, називаючись прізвиськом своєї кухарки, яка ще в сорок першому дременула в Познань. Вероніка Піховська в списках ворогів советської влади чи в списках неблагонадійних не значилася, і дівчину просто перевіряли. Випитали, в кого служила, вона назвала прізвище та ім'я свого батька – Владек Войцеховський, заарештований у сорок першому. Її поправили – розстріляний у сорок першому як зрадник советської влади. Тож їй видали тимчасове посвідчення особи і відпустили. З якогось дива ніхто не перевіряв цієї версії. Вероніці Піховській було вже за п'ятдесят. Але, зрештою, як ти перевіриш – всі свідки або розстріляні, або вивезені в концтабори, або втекли. Ночувала вдома, поверталася тоді, коли стемніє. Дім поки пустував, нові господарі міста обживали центр і до вулиці Длугоша ще не добралися. Але за темпами вселень була впевнена, що восени і сюди завітають гості. Та береженого Бог береже. І тому Ірен не ризикувала спати в домі. Завжди знайдуться ті, хто нашепче на тебе, донесе, закладе за просто так, не тому, що має на тебе якісь образи чи ненависть, а просто щоб вислужитися перед новою владою. Тож зробила в пивниці зі старого матраца та підбраного на смітнику ганчір'я кубельце й на ньому спала. Благо, літо, не змерзне. Про майбутнє не думала, якимось перебивалася поки дрібним заробітком з дня на день – і за це Богу дякувала. У вересні влаштувалася на вокзалі в ресторан посудомийкою. Зараз ніхто б не зміг упізнати в зачуханій худючій дівчині з синцями під очима та потрісканими губами колишню шляхтянку Ірен Войцеховську. Носила темний довгий одяг, запинаялася хустиною так, що тільки очі видно було.

Прийшла осінь. А у Львові осінь – то страшна тягучка. Часто дощить, вологість така, що навіть у теплій хаті важко її переносити. На добрі чоботи і тепле пальто грошей не мала, заробленого заледве на харч вистачало. А тим часом у її будинку поселився новий мешканець. Військовий офіцер, судячи з погонів, самотній пан із котом. То для бабуні було дивовижною. Бо щоб поселялися з котями – таке бачила вперше. Тож тепер мусила вичікувати не тільки коли стемніє, а й коли товариш офіцер вдома вклядуться. Лишень тоді нишком пробиралася до свого прихистку. У пивниці ставало дедалі холодніше. Почалися перші листопадові заморозки. На складені гроші на базарі купила собі теплого кожуха, та на добрі чоботи грошей не вистачило.

Одного холодного дощового дня промочила ноги і застудилася. Того вечора навіть із роботи відпустили раніше, дівчина вся горіла. Зовсім не пригадує, як потрапила до свого кубельця, все було, мов у тумані. Знала, що без догляду, тепла та ліків довго не протягне. До

того ж мучив кашель, а він міг її легко видати. Та якось стало байдуже – хай. Може, то й на краще, бо навіщо таке життя – самотня, нікому не потрібна. Лягла, накрилася старими шматками і несподівано поруч почула затишне та заспокійливе муркання. То був кіт товариша офіцера. Так і заснула під тиху котячу колискову. Очуняла аж через тиждень. Перший, кого побачила, – чоловік у військовій формі, господар кота. Він сидів на кріслі біля її ліжка і турботливо тримав за руку, розмовляючи зі старшим дядечком у білому халаті.

– Криза минула, товаришу Фьодоров. Ваша жінка буде жити. Продовжуйте давати прописані мною ліки і хай багато п'є. А те, що вона марить, то нормально. Що ви хотіли при такій гарячці? Якщо досі не вмерла – житиме. І ще, молодий чоловіче, це кажу вам як друг. Бо бачу, ви – хороша людина. Ви добре подумали, що робите?

– Да. І ета мая жена. Вот ёйо документи, – він обережно поклав руку Ірен на ліжко, сам кинувся до столу і тицьнув лікарю до рук якісь папери.

– Що ж. Усе наче і правильно, – лікар уважно читав те, що дав йому офіцер. – Нехай. Головне, щоб ваші вам повірили. Може, й повірять. Бо всім сусідам і знайомим відомо, що Ірен Войцеховська, яка тут колись мешкала, разом із родиною була розстріляна в сорок першому як зрадниця советської влади. Це і я можу підтвердити. Але...

Чоловік у білому затнувся. Його голос ще дуже кволий Ірен здавався знайомим:

– Але то документи на вашу дружину? Ох, друже, не загубіть свою голову. Ваші церемонитися не стануть.

– Нічого. Прарвёмся. Спасіба вам, пане Яцек. Завтра же вас атправят к вашим родственікам в Варшаву, как і абещал. Нікто вас не тронет. Слово офіцера.

Ось так моя бабуня, вроджена шляхтянка Ірен Войцеховська, народилася вдруге. І стала Ніною Фьодоровою, дружиною советського офіцера Михайла Фьодорова. Дідуневі якимось дивом вдалося переконати «своїх» у тому, що вишукана за манерами і говорити, і поводитися жінка поруч – його дружина Нінка, звичайна селянка. Усім цікавим на перших порах говорилося, що після хвороби Нінка втратила голос. Близькі родичі далеко, а справжня Нінка – мертва. Отак і викручувалися. Вони з дідунем жили добре, у злагоді. Михайло Фьодоров був старшим від дружини аж на двадцять літ. Бабуня любить казати, що наші ангели-оборонці найчастіше приходять до нас не з неба, де, за версією людей, зазвичай мешкають. Вони приходять звідти, звідки і мають прийти, та обирають собі найдивніші образи, інколи не зовсім ангельські подоби. Тут найголовніше все вчасно зрозуміти і впустити їх у своє життя, коли вони надсадно гримають у двері твого сумління. І тоді вони не тільки підставляють тобі плече, а й прикриють крильми. Тільки не зрадь себе і не зрадь довіри до себе. Чуєш, Сергію, будь ласка, не зраджуй їхньої віри.

Арсен вмовк. Сергій не знав, що й відповісти. Він уперше бачив друга таким дорослим. Наче то не він щойно говорив, а хтось мудрий, досвідчений і впливовий. Сергій весь стиснувся всередині до маленького атома. Він тепер, здається, розумів, як може гігантська зірка стиснутися до маленької крапочки, а потім зачати рости. Саме це зараз відбувалося і з ним. Йому було гидко від себе, від того, що був ображеним на весь світ, який мав би компенсувати йому за всіма законами справедливості відсутність батьків, статків, дому... Тож, виходить, коли ти наче все маєш і враз в один момент втрачаєш безповоротно і назавжди, то це не означає кончину? Бо обов'язково знайдеться хтось, хто прикриє собою, не соломинку кине у вирву, а подасть руку.

– Знаєш, – говорить серйозно Арсен, – бабуня любить казати, що вижила тільки тому, що хтось там вгорі знав, що вона колись стане потрібною ще комусь дуже важливому й особливому. Може, той хтось колись відкриє нову галактику чи нову паралельну реальність. І можливо, то зовсім і не я, а – ти...

Арсен вмовк несподівано, бо почув, як поруч схлипує, стримується, ковтає сльози, натужним диханням стараючись запхати їх подалі, той, хто, здається, ніколи не плакав. Бо хлопці справжні не плачуть, бо сироти не плачуть, у них серце з каменю, а душа з граніту.

Сергій плакав, він так давно цього не робив. Напевне, останні сльози були ще тоді, коли його залишили напівроздягнутого під дитячим будинком. Усі образи, зневаги, кривди на світ за несправедливість та фальшивість ураз полізли з нього. І він уже не стримувався. Арсен не став заспокоювати. Він таким Сергія ще не бачив. Арсен був іншим. Він інколи рюмсає із туги за домівкою чи тому, що ненавидів роботу на фермі. Сергій завжди знав, як заспокоїти друга, знаходив потрібні слова. Але зараз усі найліпші та найпотужніші слова зайві.

Арсен відійшов убік. Хтозна, скільки минуло часу, може, півгодини, а може, й п'ять хвилин. Але коли звуки ночі стали рівномірними, без шморгання, Арсен зважився підійти. Сергій сидів на гойдалці в тій самій позі. Місяць, що пробивався крізь густе листя, зазирає йому в очі, і, мабуть, від цього вони блищали.

– Божа роса – так бабуня називає сльози, – Арсен простягнув Сергію хустинку. – Візьми, витри шмар-клі. І вставай. Пішли додому. Забагато подій як на один вечір. Завтра нас із тобою чекають великі справи. Бабуня домовилася з одним поважним паном щодо тебе. А з ким – не скажу. Потерпи до завтра. І, знаєш, я думаю, навіть якби вона взнала про твій ганебний сьогоднішній вчинок, то не змінила б свого рішення. Вона – ангел, Сергію, добрий ангел.

7. Професор Осмомислов

А небо – високе.
Воно собі небо та й небо.
Високе і чисте.
Стоїть і нікуди не йде.

І ластівки бистрі,
і хмари, і білі лелеки
літають у ньому.
А небо завжди голубе.

Наступний день минув, як і попередні. Арсен навіть не згадував ані про вчорашнє, ні про обіцяну зустріч із поважним паном. Увечері вони поверталися додому втомлені та майже щасливі після того, як добряче попрацювали і гарно заробили. Та зненацька Арсен повернув не до власного помешкання, а в бік корпусів університету. Біля будівлі фізфаку зупинилися. Уже стемніло, та двері корпусу були навстіж відчинені. Арсен зайшов досередини, поманивши за собою Сергія. Сергій здивовано стелав плечима, не став нічого розпитувати і посунув слідком за товаришем. На прохідній дрімала старенька бабуса в окулярах, сивенька, мов голубка, трішки молодша від бабуні Ніни.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.